

Profesionalna orijentacija u Srbiji

MONITORING I EVALUACIJA PROJEKTA – GODIŠNJI IZVEŠTAJ ZA 2013/2014. ŠKOLSKU GODINU –

Pripremila dr Jasna Hrnčić

Odgovorna za implementaciju Marija Radovanovic

marija.radovanovic@giz.de

Август 2013 – Јуни 2014.

SADRŽAJ

LISTA SKRAĆENICA.....	3
REZIME	4
UVOD.....	7
METODOLOGIJA	8
INSTRUMENTI ZA PRAĆENJE I EVALUACIJU PROJEKTA.....	9
PRAĆENJE IMPLEMENTACIJE PROJEKTA U ŠKOLAMA TOKOM 2013/2014. ŠKOLSKE GODINE	10
METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	11
<i>Instrument .....</i>	<i>11</i>
<i>Postupak.....</i>	<i>11</i>
<i>Uzorak.....</i>	<i>12</i>
REZULTATI.....	12
<i>Aktivnosti profesionalne orijentacije.....</i>	<i>12</i>
<i>Uključenost u sistem.....</i>	<i>24</i>
<i>Izazovi, uspjesi i sugestije u realizaciji programa profesionalne orijentacije .....</i>	<i>25</i>
DISKUSIJA	27
<i>Poređenje BOŠ i MOŠ.....</i>	<i>32</i>
<i>Poređenje škola po godini ulaska u projekt i mestu škole.....</i>	<i>34</i>
ZAKLJUČAK	37
EVALUACIJA AKTIVNOSTI LOKALNIH TIMOVA ZA PROFESIONALNU ORIJENTACIJU.....	40
VRŠNJAČKA EVALUACIJA.....	43
VRŠNJAČKA EVALUACIJA USLUGA PO.....	43
VRŠNJAČKA EVALUACIJA PRIMERA DOBRE PRAKSE	45
ZAKLJUČAK	47
ZAKLJUČAK	49
LITERATURA.....	50

PRILOZI:

- Prilog 1: PO2-2014
- Prilog 2: Statistička analiza rezultata na PO2, 2013/14. školska godina
- Prilog 3: Baza PO2-2014 (program SPSS)
- Prilog 4: Baza PO2-2014 (program Excel)
- Prilog 5: Beleške sa evaluativne radionice za RuTIPO
- Prilog 6: EUS1 – Evaluacioni list usluge
- Prilog 7: REUS1 – Upitnik za jednu realizaciju jedne PO usluge
- Prilog 8: Rezultati vršnjačkih evaluacija usluga, 2013/14. školska godina
- Prilog 9: EDP1 - Evaluacioni list primera dobre prakse u osnovnim školama
- Prilog 10: EDP1 baza (program Excel)

LISTA SKRAĆENICA

Opšte skraćénice

BOŠ – bazična osnovna škola

MOŠ – mentorska osnovna škola

NVO – nevladine organizacije

OPŠ – organizacije/preduzeća/škole

OŠ – osnovna škola

PO – profesionalna orijentacija

TIPO - timo za profesionalnu orijentaciju

RuTIPO – rukovodilac/tejljka lokalnog timova za profesionalnu orijentaciju

Statističke skraćénice

M – aritmetička sredina, zbir svih rezultata podeljen sa brojem rezultata

N – broj posmatranih entiteta

SD – standardna devijacija, pokazuje stepen variranje rezultata o okviru posmatrane grupe

p – nivo značajnosti razlika između posmatranih grupa; što je ovaj broj manji, razlike su izrazitije, a ako je manji od 0,05 ($p < 0,05$), razlike su statistički značajne.

REZIME

Cilj ovog izveštaja je prikaz aktivnosti i rezultata monitoringa i evaluacije implementacije „Profesionalna orijentacija u Srbiji“ u okviru njegove prve komponente „Profesionalna orijentacija u školskom sektoru“ tokom 2013/2014. školske godine. Uključuje praćenje implementacije Projekta u osnovnim školama, evaluaciju aktivnosti lokalnih timova za profesionalnu orijentaciju, vršnjačku evaluaciju aktivnosti i analizu ispunjenosti relevantnih projektnih indikatora. Izveštaj je zasnovan na metodologiji rada za procenu akcionih projekata. Uključivao je direktnu komunikaciju sa članovima Projektnog tima i rukovodiocima lokalnih timova za profesionalnu orijentaciju (prikupljanje podataka putem instrumenata za monitoring i evaluaciju, obradu dobijenih podataka i pripremu završnog izveštaja).

Praćenje implementacije Projekta u osnovnim školama je realizovano elektronskim upitnikom PO2-2014, koji su popunile 704 (66,6%) od ukupno 1061 škole uključene u projekat. Pokazalo se da su ispunjena oba indikatora Projekta koja se odnose na ovu oblast.

Opšti projektni indikator 1 glasi: *U najmanje 85% škola profesionalna orijentacija se uči u skladu sa petofaznim modelom za učenike završnih razreda osnovne škole. Profesionalna orijentacija u skladu sa petofaznim modelom se tokom školske 2013/14. godine učila u skoro svim osnovnim školama. Učenici/ce sedmog razreda su je pohađali u 82,2% osnovnih škola, a učenici/ce osmog razreda u 97,3% škola. Opšti projektni indikator 1 je u potpunosti ispunjen u odnosu na prosek rezultata završnih razreda, u potpunosti ispunjen za osme razrede i skoro sasvim ispunjen za sedme razrede.*

Posetama institucijama je obuhvaćeno **51280 učenika/ca**, što je 77,2% od ukupnog broja učenika koji su uključeni u obuku iz profesionalne orijentacije (PO). Ove godine su se uključivali i učenici osmog razreda koji inače nisu pohađali nastavu iz PO, što ukazuje na njihovu potrebu za ovom vrstom vanškolske aktivnosti. Tokom školske 2013/14. godine 543 škola je realizovalo **2035** posete (prosečno 3,75 poseta), od toga je bilo **1423** poseta institucijama van školskog sistema (**612** poseta preduzećima i **550** poseta ustanovama i organizacijama).

Indikator 3 školske komponente Projekta glasi: *100 škola uspostavlja saradnju sa 500 preduzeća u realizaciji realnih susreta na osnovu 5-faznog modela.* Kako je 543 škola realizovalo 2035 poseta organizacija (prosečno $M=3,75$ poseta; $SD=2,526$), a od toga 612 poseta preduzećima, **indikator 3 školske komponente Projekta je u potpunosti ispunjen.**

Nastavlja se prošlogodišnji trend povećanja ne samo broja škola u kojima se program implementira, već i njihove uključenosti u realizaciju programa PO (petofazni model). Škole su „izašle iz škola“ - se sve više otvaraju ka lokalnoj zajednici, aktivno saradjući sa lokalnim timom za profesionalnu orijentaciju (TIPO), privredom i sa drugim akterima u lokalnoj zajednici. Realni susreti u vidu poseta organizacijama, preduzećima i školama, kao i sajmovima iz oblasti PO postaju integralni deo rada većine škola. Znatno je povećana i saradnja školskog tima za PO sa ostalima akterima u školi, uključujući i roditelje učenika, dok je program PO (petofazni model) značajno češće nego prethodnih godina integrisan u školsku regulativu. Usluge PO su definisane u skoro trećini škola, a skoro petina ih je i realizovala. Međutim, svih pet modula je realizovano u značajno manjem procentu škola u odnosu na prošlu školsku godinu, a modul *Odluka* je bio značajno manje zastupljen. Potrebno je dalje podsticati primenu ovog modula, koji je ključan za uspeh obuke za PO.

Mentorske osnovne škole (MOŠ) su opravdale svoj status. Pokazuje se trend sve veće aktivnosti MOŠ u preuzimanju liderske uloge u razvoju programa PO (petofazni model) u školama i lokalnoj zajednici. Razlike dobijene između MOŠ i bazičnih osnovnih škola (BOŠ), u smislu većeg angažovanja MOŠ na različitim aspektima implementacije i razvoja projekta, brojnije su tokom 2013/14, školske godine nego tokom školske 2012/13., kada su opet bile brojnije nego tokom školske 2011/12. godine.

Interesantne su razlike, dobijene poslednje 2013/14. godine procene, između škola po godini početka implementacije Projekta (prva, druga i treća godina implementacije) i mestu škole (region vs. Beograd). U realizaciji osnovnih projektnih aktivnosti su bile najaktivnije škole iz poslednje (2013/14.) godine obuke i škole iz Beograda (2012/13.). Škole iz prve godine obuke (2011/12.), su bile najaktivnije u saradnji sa lokalnoj zajednicom, a škole iz poslednje godine obuke (2013/14.) u saradnji unutar škole. Škole iz druge godine obuke su bile najmanje aktivne. Beogradske škole su, u poređenju sa školama iz regiona, imale najmanje poseta OPŠ, ali su bile najaktivnije u realizaciji i organizaciji sajmovia iz oblasti PO i potpisivanju sporazuma o saradnji sa drugim institucijama.

Kao i prošle godine, nema značajnih razlika između dečaka i devojčica po broju učenika uključenih u obuku, dok su devojčice više od dečaka uključene u posete OPŠ. Poređenje između razreda pokazuje da su učenici/ce sedmog razreda i njihovi roditelji su znatno manje uključeni u Projekat nego učenici/ce osmog razreda i njihovi roditelji po brojnim pokazateljima. Pokazuje se i da je poslednji modul *Odluka* primereniji potrebama učenika osmog nego sedmog razreda.

Evaluaciju aktivnosti lokalnih timova za profesionalnu orijentaciju je pokazala da je TIPO ove godine bio centralna institucija za dalji razvoj projekta. Rukovodioci/teljke TIPO su ove godine su bili/le usklađeniji/je sa saradnicima, efikasniji/je u sprovođenju zadataka i zreliji kao lideri u regionalnom razvoju profesionalne orijentacije i umrežavanju ključnih aktera u lokalnoj zajednici.

Analiza vršnjačke evaluacije korisnika 20 realizacija ukupno 16 usluga iz oblasti PO pokazuje da je kvalitet profesionalne orijentacije (koji uključuje procesnu i aktivnu orijentaciju) u svih 20 realizacija procenjen kao najmanje dobar, dok su za devet usluga naznačeni predlozi za njihovo unapređenje. Analiza vršnjačke evaluacije 12 primera dobre prakse 12 osnovnih škola, koju su dali rukovodioci/teljke Tima za profesionalnu orijentaciju, pokazuje da je kvalitet profesionalne orijentacije (koji uključuje procesnu i aktivnu orijentaciju) svih primera ocenjen kao najmanje vrlo dobar, a da su za četiri primera naznačeni predlozi za njihovo unapređenje.

Kada se uzmu u obzir vršnjačke evaluacije realizovane tokom 2011/12. i 2012/13. školske godine, dobija se konačna slika ispunjenosti 4. indikatora školske komponente.

Kvalitet profesionalne orijentacije (koji uključuje procesnu i aktivnu orijentaciju) 106 od 115 aktivnosti, koje su imale za cilj povećanje kvaliteta profesionalne orijentacije kod školske dece, je evaluiran najmanje kao dobar, a predlozi za unapređenje su naznačeni u 87 od 115 aktivnosti. **Ispunjen je indikator 4 školske komponente, koji glasi: U 50 od 83 vršnjačke evaluacije koje su sprovedene u školama, kvalitet profesionalne orijentacije (koji uključuje procesnu i aktivnu orijentaciju) je evaluiran najmanje kao dobar i predlozi za unapređenje su naznačeni.**

Nalazi pokazuju da Projekat zaista odgovora na potrebe korisnika, da je postao sastavni deo većine škola i da je postigao da se škole otvore prema zajednici i aktivno umreže sa mnogim akterima. Pokazuje se i da je potrebno dalje podsticati realizaciju modula *Odluka*, koji nije dovoljno zastupljen u programu PO (petofazni model) u osnovnim školama.

UVOD

U ovom izveštaju su prikazane aktivnosti monitoringa i evaluacije projekta „Profesionalna orijentacija u Srbiji“ u okviru njegove prve komponente „Profesionalna orijentacija u školskom sektoru“. Realizovane su u periodu od 15. maja do 1. avgusta 2014. godine na zahtev nemačke Organizacije za međunarodnu saradnju - GIZ, po nalogu nemačkog Ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ), koja sprovodi ovaj projekat u partnerstvu sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Ministarstvom omladine i sporta Republike Srbije.

Cilj Projekta je uspostavljanje sistema profesionalne orijentacije na prelasku iz osnovnog u srednjoškolsko obrazovanje ili u svet rada, kako u okviru škole tako i u okviru vanškolskog sistema, i uspostavljanje njegovog funkcionisanja na nacionalnom nivou. Projekat obuhvata dve komponente: 1) profesionalnu orijentaciju u školskom sektoru i 2) profesionalnu orijentaciju u vanškolskom sektoru.

Ovaj izveštaj se odnosi na prvu komponentu Projekta, čiji je cilj unapređivanje kapaciteta osnovnih škola u oblasti profesionalne orijentacije u višim razredima. Cilj izveštaja je prikaz aktivnosti i rezultata monitoringa i evaluacije implementacije prve komponente Projekta koji se odnose na:

- praćenje implementacije projekta u osnovnim školama,
- evaluaciju aktivnosti lokalnih timova za profesionalnu orijentaciju,
- vršnjačku evaluaciju aktivnosti i
- procenu ispunjenosti relevantnih projektnih indikatora.

METODOLOGIJA

Izveštaj je zasnovan na metodologiji rada za procenu akcionih projekata. Uključivao je direktnu komunikaciju sa ključnim akterima Projekta (polustrukturisane intervjue, grupne diskusije, fokus grupe), prikupljanje podataka putem instrumenata za monitoring i evaluaciju, i pripremu završnog izveštaja.

Direktna komunikacija je ostvarena sa članovima Projektnog tima i rukovodiocima lokalnih timova za profesionalnu orijentaciju (u daljem tekstu *RuTIPO*).

Prikupljanje podataka putem **instrumenata** za monitoring i evaluaciju uključivalo je:

- pripremu elektronskog upitnika PO2-2014 za praćenje i evaluaciju implementacije Projekta u osnovnim školama i saradnja u postavljanju na sajt;
- prikupljanje podataka o **implementaciji** Projekta tokom 2013/14. školske godine u osnovnim školama širom Srbije koje su u njega uključene od njegovog početka. Istraživanjem je obuhvaćeno 704 škole, a instrument za prikupljanje podataka je bio elektronski upitnik PO2-2014;
- vršnjačku evaluaciju **usluga** koje su realizovale osnovne škole, od strane njihovih kolega iz drugih škola koji su ove usluge koristili. Instrumenti za prikupljanje podataka su bili upitnici EUS1 i REUS1. Obuhvaćeno je 20 realizacija ukupno 16 usluga;
- vršnjačku evaluaciju **primera dobre prakse** osnovnih škola od strane RuTIPO. Instrument za prikupljanje podataka je bio upitnik EDP1, a realizovana je vršnjačka evaluacija 12 primera dobre prakse.

Priprema **završnog izveštaja** je uključivala:

- kvalitativnu analizu podataka dobijenih putem navedenih upitnika;
- statističku analizu podataka dobijenih putem navedenih upitnika (program SPSS 15) i
- pisanje izveštaja.

INSTRUMENTI ZA PRAĆENJE I EVALUACIJU PROJEKTA

Instrumenti upotrebljeni za monitoring i evaluaciju Projektu tokom 2013/2014. godine su bili:

- PO2-2014 Elektronski upitnik za osnovne škole
- EUS1 - Upitnik za evaluacija PO usluga
- REUS1 - Forma za izveštavanje o jednoj realizaciji PO usluge i njenoj evaluaciji
- EDP1 - Upitnik za evaluacija primera dobre prakse

Detalji o instrumentima su dali u donjoj tabeli.

Tabela A. Instrumenti upotrebljeni za monitoring i evaluaciju Projektu tokom 2013/2014.

Upitnik	Namena upitnika	Kojim ustanovama je namenjen upitnik	Ko popunjava upitnike	Kada se upitnici popunjavaju	Ko skuplja upitnike	Korist od toga
PO2-2014 upitnik za osnovne škole	Praćenje primene programa PO u OŠ	Sve OŠ uključene u Projekat	Koordinator tima za PO	U maju / junu 2012, na kraju školske godine	Popunjavanje na sajtu	Uvid u primenu Projekta u OŠ Smernice za razvoj PO
EUS1 - evaluacija PO usluga	Evaluacija PO usluga od strane korisnika	OŠ koje realizuju uslugu	Svi korisnici usluge	Neposredno nakon korišćenja usluge	Tim za PO / osoba koja pruža uslugu	Evaluacija kvaliteta PO usluga
REUS1 - Forma za izveštavanje o jednoj realizaciji PO usluge i njenoj evaluaciji	Izveštavanje o realizaciji i evaluaciji pojedine usluge	Institucijama koje realizuju uslugu	Koordinator/ članovi tima za PO	Nakon popunjavanja EUS1-a	Tim za PO	Izveštavanje o realizovanim uslugama
EDP1 Evaluacija primera dobre prakse	Vršnjačka evaluacija primera dobre prakse u OŠ	OŠ	Vršnjak koja ima uvid u aktivnosti OŠ	Na kraju školske godine	Projektni tim	Uvid i evaluacija primera dobre prakse

Legenda: PO – profesionalna orijentacija; OŠ – osnovne škole..

Tokom 2013/14. šk. g. projektni zahtevi su se nastavili u skladu sa radom u prethodnoj 2012/13. školskoj godini, pa nije bilo potrebe za kreiranjem novih instrumenata za monitoring i evaluaciju. Samo je upitnik PO2 iz 2012/3 neznazno revidiran u skladu sa tekućom implementacijom projekta, pa je dobio naziv PO2-2014. Prilog 1 sadrži sve instrumente navedene u ovoj tabeli. Elektronski upitnik PO2-2014 se nalazi na sajtu: <http://profesionalnaorijentacija.org/po2-upitnik-za-osnovne-skole-2014/>

PRAĆENJE IMPLEMENTACIJE PROJEKTA U ŠKOLAMA TOKOM 2013/2014. ŠKOLSKE GODINE

Ciljevi ovog dela monitoringa su bili:

- 1) prikupljanje i analiza podataka o implementaciji programa Profesionalne orijentacije (petofazni model) iz većine osnovnih škola u Srbiji uključenih u projekat;

Pretpostavlja se:

- da se u najmanje 85% škola profesionalna orijentacija uči u skladu sa petofaznim modelom za učenike završnih razreda osnovne škole (opšti projektni indikator 1),
- da najmanje 100 škola uspostavlja saradnju sa 500 preduzeća u realizaciji realnih susreta na osnovu 5-faznog modela (Indikator 3 školske komponente).

- 2) procena povezanosti između implementacije Projekta i tipa škole (bazične osnovne škole – u daljem tekstu BOŠ, naspram mentorskih osnovnih škola, u daljem tekstu MOŠ);

Pretpostavlja se da postoje razlike između škola MOŠ i BOŠ tipa zbog razlike u ulogama, koje imaju u projektu, kao i podrške i obaveza koje su za te uloge vezane.

- 3) procena povezanosti između implementacije Projekta i školske godine i mesta obuke kroz analizu razlika između tri grupe škola: a) škola iz drugih mesta u Srbiji, osim Beograda (u daljem tekstu: škola iz regiona) koje su uključene u Projekat tokom 2011/2012. šk. g., tj. koje su obučene za primenu programa PO u prvom i drugom krugu obuke; b) škola iz regiona koje su uključene u Projekat tokom 2012/2013. šk. g., tj. koje su obučene za primenu programa PO u trećem i četvrtom krugu obuke; c) škola iz regiona koje su uključene u Projekat tokom 2013/2014. šk. g., tj. koje su obučene za primenu programa PO u petom i šestom krugu obuke; i d) škola iz Beograda, koje su uključene u Projekat tokom 2012/2013. šk. g., tj. koje su obučene za primenu programa PO u trećem i četvrtom krugu obuke.

Pretpostavlja se:

- da postoje razlike između škola iz regiona koje su se uključile u projekat u prvoj (2011/12.), drugoj (2012/13.) i trećoj (2013/14.) godini implementacije. Škole iz regiona koje su se ranije uključile u projekat su imale više vremena za sticanja iskustava i razvijanja saradnje, ali su tokom 2013/14. školske godine dobijale manje pažnje i podrške od strane projektnog tima nego škole iz regiona koje su se uključile u obuku za PO tokom poslednje školske godine;
- da postoje razlike između škola iz regiona i škola iz Beograda, zbog brojnih specifičnosti implementacije projekta u Beogradu u odnosu na unutrašnjost Srbije, tj. region.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Instrument

Podaci o implementaciji Projekta u osnovnim školama tokom 2013/14. školske godine prikupljani su elektronskim *Upitnikom za osnovne škole PO2-2014* (Prilog 1). Upitnik *PO2-2014* je u stvari upitnik PO2 sa korigovanim uputstvom za popunjavanje (da se odnosi samo na projektne aktivnosti realizovane tokom 2013/14. školske godine) i jednim pitanjem manje (koje se odnosilo na status Programa PO u osnovnim školama, a izostavljeno je zbog promene konteksta).

Postupak

Istraživanje je sprovedeno elektronskim putem. Svi RuTIPO su 12. maja 2014. pozvani da svim školskim timovima za PO sa teritorije na kojoj su RuTIPO proslede mejl sa instrukcijama za popunjavanje *Upitnika za osnovne škole PO2-2014*. RuTIPO su bili zaduženi i za motivaciju i praćenje popunjavanja upitnika od strane ovih timova. Podaci su skupljani do 3. juna 2014. Tokom prikupljanja podataka je bilo proglašeno vanredno stanje u Srbiji zbog poplava (za većinu opština, od 16. do 23. maja 2014. a za neke opštine i duže). Škole iz poplavljenih područja nisu mogle da popune upitnik, dok su mnoge druge škole imale povećan obim posla zbog zbrinjavanja ljudi i uključivanja u nastavu dece iz poplavljenih područja.

Uzorak

U Projekat je od septembra 2011. do juna 2014. g. bila uključena ukupno 1061 osnovna škola (OŠ). Od toga je na *Upitnik za osnovne škole PO2-2014* odgovorilo 704 škole, što je gotovo dve trećine (66,6%) od ukupnog uzorka. Od toga je bilo 65 MOŠ (9,2%) i 639 BOŠ (90,8%). Od ukupno 975 BOŠ, njih 639 (65,5%) je dogovorilo na PO2-2014, dok je od ukupno 86 MOŠ - njih 65 (75,6%) popunilo upitnik, što ukazuje na više BOŠ (razlika je na granici statističke značajnosti, $p < 0,10$).

Najveći broj škola koje su odgovorile (37,2%, $N=262$) je uključen u projekat tokom 2013/14. školske godine (5. i 6. krug obuke). U odnosu na ukupan broj škola po krugovima, pokazuje se da je 82,4% od ukupnog broja škola koje su uključene u projekat PO tokom 2013/14. školske godine (5. i 6. krug obuke) odgovorilo na upitnik, dok je nešto iznad polovine škola iz prethodnih krugova obuke odgovorilo na upitnik (Tabela 1). Škole iz 5. i 6. kruga su imale značajno veći odziv ($p < 0,01$) od škola iz ostalih krugova.

Tabela 1. Uzorak po krugovima uključivanja OŠ u program PO (krugovi obuke) i mestu OŠ

Krug obuke i mesto OŠ	N u uzorku	% uzorka	N u projektu	% N kruga obuke
Region pilot, 1. i 2. krug	131	18,6	232	56,5
Region 3. i 4. krug	182	25,9	345	52,8
Beograd 3. i 4. krug	94	13,4	166	56,6
Region 5. i 6. krug	262	37,2	318	82,4
Nedostajući podaci	35	4,9	/	
<i>Ukupno</i>	<i>704</i>	<i>100,0</i>	<i>1061</i>	<i>/</i>

Kao i prethodnih godina, osobe koja su odgovorile na upitnik su najčešće bile ženskog pola (86,0%), a po zanimanju su najčešće bile pedagog/škinja (39,2%), zatim nastavnik/ca (33,5%) i psiholog/ica (19,6%).

Detaljni rezultati statističkih analiza su dati u Prilogu 2. Ovde ćemo prikazati samo ključne nalaze.

REZULTATI

Aktivnosti profesionalne orijentacije

Tim za PO je osnovan u skoro svim školama (99,6%). **Članovi tima za PO** su gotovo uvek nastavnici/ce (99,0%), vrlo često i pedagozi (77,8%), a zatim psiholozi (46,7%), a od ostalog

osoblja najčešće direktori (7,0%). U MOŠ timovima je bilo značajno više nego u BOŠ psihologa (69,2% prema 44,4%) i bibliotekara (7,7% prema 2,5%). U timovima beogradskih škola je u poređenju sa školama iz regiona bilo značajno više psihologa (70,7% prema prosečno 42,8%; $p < 0,05$), a značajno manje direktora u (2,0 naspram 7,8; $p < 0,05$). Značajne razlike u poređenju između krugova po regionima su se pokazale samo kod psihologa, koji su bile više zastupljeni u prvom i drugom krugu obuke (64,3% prema 43,9% i 31,0%; $p < 0,05$).

Najčešće su škole imale dva člana tima za PO (53,4%), zatim tri člana (28,0). Četiri i više članova je imalo 13,2%, škola. Prosek članova tima u BOŠ je bio $M=2,50$ a u MOŠ značajno više - $M=2,97$ ($p < 0,001$). I prosečan broj članova tima u Beogradu je značajno veći od prosečnog broja članova tima u regionu ($M=2,77$ prema $M=2,51$, $p < 0,05$). Dalja analiza je pokazala da je 1. i 2. krug škola iz regiona imao značajno više članova tima u odnosu na ostale krugove u regionu ($M=2,78$, $SD=0,901$ naspram $M=2,48$, $SD=0,912$; $M=2,37$, $SD=0,913$).

Gotovo svi timovi (98,4%) su napravili **plan aktivnosti za implementaciju PO**.

Više **oblika primene programa PO** je realizovano u 84,2% škola, najčešće dva do tri oblika ($M=2,62$; $SD=1,041$). Program se najčešće sprovodio u okviru časova odeljenske zajednice (91,9%), zatim kroz integraciju u nastavne predmete / kroskurikularno (67,0%), kao projekat (48,0%), i u okviru slobodnih aktivnosti učenika/ca (44,5%). Najređe je primenjivan kao fakultativni nastavni predmet, u samo 4,4% slučajeva.

Značajne razlike se pokazuju između škola po krugovima i mestu obuke. Beograd značajno češće nego 5. i 6. krug primenjuje PO program kao fakultativni predmet (9,1% naspram 2,3%, $p < 0,05$), 1. i 2. krug značajno češće od 3. i 4. kruga primenjuje program kao projekat (55,8% naspram 40,6%, $p < 0,05$), a 5. i 6. krug značajno češće od ostalih krugova i Beograda primenjuje program integrisan u nastave predmete/ kroskurikularno (77,4% naspram 61,2%, 62,2% i 60,6%, $p < 0,05$). Nema razlike po tipu škole.

Većina škola (62,5%) je primenjivala dva do tri oblika primene programa paralelno.

Grupe učenika/ca za obuku za PO su **formirane** od celog odeljenja u 80,4% škola. I ove godine su ih ređe sačinjavali zainteresovani učenici/ce u jednom razredu (25,6%) i zainteresovani učenici/ce u jednom odeljenju (17,0%). Beogradske škole su značajno ređe nego škole iz regiona formirale grupe učenika/ca od celog/celih odeljenja (70,7% naspram 82,0%, $p < 0,05$), dok su ostala dva načina formiranja grupa bila znatno češće prisutna (od zainteresovanih učenika u jednom razredu: 36,4% naspram 23,8%, $p < 0,05$; od

zainteresovanih učenika u jednom odeljenju 24,2% naspram 15,9%, $p < 0,05$). Dalja analiza pokazuje da su grupe učenika formirane od celog odeljenja značajno češće u 5. i 6. krugu, nego u 1. i 2. krugu i u Beogradu (90,4% naspram 81,7%, 72,1% i 75,8%, $p < 0,05$).

Radionice za PO (petofazni model), koje su održane tokom 2013/2014. školske godine, uključivale su ukupno 66457 učenika/ca (Tabela 2). Prosečno su uključivale jednak broj dečaka i devojčica ($M=47,54$ i $M=48,36$). Značajno su češće uključeni učenici/ce osmog nego sedmog razreda (53,7% naspram 46,3%, $p < 0,001$).

Tabela 2. Broj učenika/ca koji su uključeni u obuku po razredu, polu i školi

Razred	Muški pol			Ženski pol			Ukupno			
	N	M	SD	N	M	SD	N	%	M*	SD
sedmi	15485	26,79	22,972	15 306	26,62	23,455	30796	46,3	53,28	45,680
osmi	18031	26,40	22,668	17 635	25,82	23,034	35661	53,7	52,06	44,998
<i>Ukupno</i>	<i>33516</i>	<i>47,54</i>	<i>43,126</i>	<i>32 941</i>	<i>48,36</i>	<i>44,199</i>	<i>66457</i>	<i>100,0</i>	<i>/</i>	<i>/</i>

*M - prosečan broj učenika/ca po školi

Radionice za PO (petofazni model) su održane **za učenike/ce sedmog razreda** u 82,2% škola. Značajno su češće održane u MOŠ nego u BOŠ (95,4% naspram 80,9%, $p < 0,05$). Pokazalo se i da su ove radionice značajno češće održane u školama iz 5. i 6. kruga, nego u školama iz drugih krugova (90,4% naspram 81,7%, 72,1% i 75,8%, $p < 0,05$).

MOŠ je uključilo u program značajno više učenika sedmog razreda, nego BOŠ (dečaci: $M=39,56$, $SD=21,922$ prema $M=25,26$, $SD=22,634$; $p < 0,001$; devojčice: $M=39,08$ $SD=19,876$ prema $M=25,12$, $SD=23,423$; $p < 0,001$). Takođe, škole iz Beograda su imale značajno više učenika u programu, nego škole iz regiona (dečaci: $M=40,31$ $SD=34,083$ naspram $M=24,78$, $SD=20,098$ $p < 0,001$; devojčice: $M=41,84$ $SD=40,161$ prema $M=24,34$, $SD=18,805$; $p < 0,001$). U okviru škola u regionu, škole iz 1. i 2. kruga su imale veći broj učenika oba pola, nego škole iz ostalih krugova.

Radionice za učenike osmog razreda su i ove godine bile sprovedene gotovo u svim školama (97,3%). Nije bilo značajnih razlika između MOŠ i BOŠ. BOŠ su znatno češće držale radionice za učenike osmog (97,2%) nego za učenike sedmog (80,9%) razreda.

U radionicama je učestvovalo u proseku $M=24,38$ učenika ($SD=17,991$) i $M=25,45$ učenica ($SD=17,127$). I ovde se javljaju značajne razlike po tipu škole. MOŠ i u osmim razredima uključuju u program značajno više od BOŠ kako dečaka ($M=35,00$, $SD=19,980$ prema $M=22,96$, $SD=22,620$; $p < 0,001$), tako i devojčica ($M=34,86$, $SD=19,511$ prema $M=24,19$,

SD=23,020; $p<0,001$). I u osmim razredima su škole iz Beograda imale značajno više učenika u programu, nego škole iz regiona (dečaci: $M=36,52$, $SD=36,190$ naspram $M=24,78$, $SD=19,231$; $p<0,001$; devojčice: $M=38,82$, $SD=39,476$ prema $M=23,75$, $SD=18,373$; $p<0,001$). Dalja analiza pokazuje da se ova razlika pokazuje pre svega u odnosu na škole iz regiona iz 3. do 6. kruga, dok je manje izražena u odnosu na 1. i 2. krug.

Vršnjački tim za PO je osnovan u manje od pola škola (43,3%), od toga u skoro svim MOŠ (95,4%), a značajno ređe u BOŠ - u njih 38,0%. Nema razlike po krugovima obuke i mestu škole.

Radionice PO za roditelje učenika/ca sedmog razreda su održane u 29,7% škola, u MOŠ znatno češće nego u BOŠ (47,7% naspram 27,9%, $p<0,05$). Škole iz 5. i 6. kruga su ih održale češće nego ostale škole, a značajno češće od škola iz 1. i 2. kruga (37,5% naspram 22,5%; $p<0,05$).

Prosečno su održane **dve radionice** ($M=2,00$, $SD=1,385$) za roditelje učenika/ca sedmog razreda. Radionicama je u proseku prisustvovalo $M=33,20$ ($SD=31,765$) roditelja učenika/ca sedmog razreda oba pola. Bilo je značajno više majki nego očeva ($M=21,16$, $SD=22,491$ naspram $M=12,49$, $SD=12,527$; $p<0,001$).

Radionice PO za roditelje učenika/ca osmog razreda su održavane u 50,4% škola, što je značajno češće nego u sedmom razredu ($p<0,001$). Znatno su češće održane u MOŠ nego u BOŠ (72,3% prema 48,2%, $p<0,05$). Znatno češće su održane i u školama iz regiona, nego u beogradskim školama (52,1% prema 40,4%, $p<0,05$), najviše zahvaljujući školama iz 5. i 6. kruga, koje su držale češće ove radionice od ostalih krugova (58,2% prema 45,7% i 49,4%, $p<0,05$).

Za roditelje osmog razreda su prosečno održane **dve do tri radionice** ($M=2,42$, $SD=1,952$), što je značajno više nego za roditelje učenika sedmog razreda ($p<0,001$). Radionicama je u proseku prisustvovalo $M=33,49$ ($SD=31,106$) roditelja učenika/ca osmog razreda oba pola, što je skoro identično broju roditelja učenika sedmog razreda. Prosečno je učestvovalo više majki nego očeva ($M=20,98$; $SD=18,934$ naspram $M=13,01$; $SD=13,418$; $p<0,001$). Radionice u MOŠ su uključivale veći broj majki, nekog radionice u BOŠ ($M=26,47$, $SD=20,767$ prema $M=20,13$; $SD=18,527$; $p<0,05$).

U Beogradu je u odnosu na region bilo značajno veći broj radionica i značajno veći broj uključenih roditelja učenika i 7. i 8. razreda ($p<0,01$ i $p<0,05$). Dalja analiza je pokazala da se nisu razlikovali od 1. i 2. kruga po broju roditelja učenika 8. razreda. U okviru regiona, škole

iz 1. i 2. kruga su imale veći broj roditelja učenika i 7. i 8. razreda, pri čemu je razlika bila izraženija za 8. razred.

Posebno je zanimljivo je koliko su često pojedini **moduli** primenjivani u školama. Škole su primenile radionice iz prosečno $M=4,51$ ($SD=0,854$) modula. U 87,4% škola su realizovana 4 modula, a svih 5 modula u 68,2% škola. MOŠ su ukupno realizovale značajno veći broj modula nego BOŠ ($M=4,80$, $SD=0,565$ naspram $M=4,48$, $SD=0,873$; $p<0,05$). Nema razlike po krugu obuke i mestu OŠ.

Najčešće realizovani moduli su bili „Samospoznaja“ i „Informacije o zanimanju i karijeri“, koji su bili primenjeni u skoro svim školama (95,7% i 96,9%), zatim „Putevi obrazovanja“ i „Realni susreti“ (90,2% i 90,6%, Tabela 3). Značajno je ređe realizovan modul „Odluka“ (74,0%, $p<0,001$). MOŠ su značajno češće od BOŠ primenile ovaj modul (87,7% naspram 72,6%; $p<0,05$), kao i modul „Realni susreti“ (100,0% naspram 89,7%; $p<0,05$).

Primena modula je bila ujednačena u Beogradu i regionima, izuzev modula „Realni susreti“, koji je, primenjivan značajno ređe u Beogradu, nego u regionu (84,8% prema 91,6%; $p<0,05$). Poređenje po krugovima obuke i mestu škole je pokazalo samo jednu značajnu razliku. Škole iz 5. i 6. kruga su imale značajno veći broj radionica iz modula „Putevi obrazovanja“, nego škole iz 1. i 2. kruga (93,1% naspram 83,7%; $p<0,05$).

Tabela 3. Realizacija radionica PO po modulima i razredima

Modul	Ukupno		7. razred		8. razred	
	%	M*	%	M*	%	M
Samospoznaja	95,7	11,48	83,2	6,63	94,3	5,80
Informacije o zanimanju i karijeri	96,9	8,20	84,8	3,91	95,6	4,95
Putevi obrazovanja	90,2	6,65	73,4	3,16	89,6	4,12
Realni susreti	90,6	6,99	65,1	3,24	90,2	4,68
Odluka	74,0	4,11	39,1	2,08	73,3	3,03

*M - prosečan broj realizovanih radionica.

Svi moduli su značajno češće realizovani za učenike **8.** nego za učenike **7. razreda** (Tabela 3). Najveća razlika između sedmog i osmog razreda je u modulu „Odluka“, koji je u 8. razredu realizovan u 73,3 %, a u sedmom - u tek 39,1% škola ($p<0,001$).

Što se tiče **broja radionica** u pojedinim **modulima**, u okviru modula „Samospoznaja“ je u proseku realizovano najviše radionica i u sedmom i u osmom razredu ($M=6,63$, $SD=5,443$ i $M=5,80$, $SD=5,394$; Tabela 3). Jedino za ovaj modul je karakteristično da je veći broj

radionica bio u sedmom, nego u osmom razredu, za sve ostale module situacija je obrnuta. Pokazuje se i postepeno opadanje broja radionica kako moduli odmiču. U poređenju sa rezultatima iz prošle godine, ove godine je razlika između razreda na ovom aspektu manja.

Poređenje između MOŠ i BOŠ pokazuje značajnu razliku samo u modulu „Realni susreti“, u okviru koga su MOŠ organizovale značajno veći broj radionica nego BOŠ (M=8,82 naspram M=6,78, p<0,05). Nije bilo značajnih razlika po krugu obuke i mestu OŠ.

Realni susreti

Modul „**Realni susreti**“ se primenjuje u 90,6% škola. U odnosu na realizaciju realnih susreta, pokazuje se da su najčešće održani susreti sa ekspertima u školi (u 79,3% škola) i posete organizaciji/ preduzeću/ školi (u 77,1% škola, Tabela 4). Oko polovine škola su realizovale posete sajmu obrazovanja i karijere (49,7%) i danu otvorenih vrata za PO (48,6%). U jednoj trećini škola je organizovana poseta sajmu zanimanja u tek (33,8%). Ovi rezultati su skoro identični rezultatima dobijenim prošle godine.

Tri od navedenih pet aktivnosti su realizovane značajno češće u MOŠ nego u BOŠ. Značajne razlike su se pokazale kod poseta sajmu obrazovanja i karijere (70,8% prema 47,6%, p<0,05), poseta organizaciji/preduzeću/školi (95,4% prema 75,3%, p<0,05) i susreta sa ekspertima u školi (93,8% prema 76,5%, p<0,05).

Škole iz Beograda u poređenju sa školama iz regiona, značajno češće realizuju posete sajmovima (sajmu zanimanja - 48,5% prema 31,4%, p<0,05 i sajmu obrazovanja i karijere - 73,7% prema 45,8%, p<0,05), a značajno ređe posete preduzećima/organizacijama/školama (60,6% prema 79,8%, p<0,05). Poređenje škola u regionu pokazuje da su škole iz 1. i 2. kruga značajno češće od škola iz 5. i 6. kruga realizovale posete sajmu zanimanja, a da su škole iz 3. i 4. kruga značajno češće od onih 5. i 6. kruga realizovale posete sajmu obrazovanja i karijere.

Tabela 4. Zastupljenost različitih aktivnosti u okviru 15 časova realnih susreta

Vrsta aktivnosti	N	%
poseta organizaciji/preduzeću/školi (OPŠ)	543	77,1
susreti sa ekspertima u školi	550	78,1
poseta sajmu obrazovanja i karijere	350	49,7
poseta danu otvorenih vrata za PO	342	48,6
poseta sajmu zanimanja	238	33,8
<i>Ukupno</i>	<i>704</i>	<i>100,0</i>

Posete organizacijama/preduzećima/školama

Realni susreti u obliku posete preduzeću, organizaciji ili školi (OPŠ) su realizovani tokom 2013/14. šk. godine u 543 škole (77,1% uzorka), i sve ove škole su dale detaljnije podatke o barem jednoj poseti. MOŠ su značajno češće nego BOŠ realizovali barem jednu posetu OPŠ (95,4% naspram 75,3%; $p < 0,05$), a škole iz regiona značajno češće nego škole iz Beograda (79,84% naspram 60,6%; $p < 0,05$).

Ukupno je realizovano **2035** poseta. Prosečan broj sprovedenih poseta po školi je bio $M=3,75$ ($SD=2,526$). Od toga je **pet i više poseta** je realizovano u čak 173 škole (32,4% uzorka škola koje su realizovale posete). U 26 škola je realizovano deset i više poseta.

MOŠ su imale značajno veći broj poseta nego BOŠ ($M=5,11$, $SD=2,992$ naspram $M=3,57$, $SD=2,407$; $p < 0,05$). Nije bilo značajnih razlika po krugovima i mestu OŠ.

Najčešće su posećene **druge škole**, čak 873 puta (42,9% od ukupnog broja sprovedenih poseta). Realizovane su **1423 posete institucijama van školskog sistema, što je 69,9%** od ukupnog broja poseta: **612 poseta preduzećima** (30,1% od ukupnog broja poseta) i **550 poseta organizacijama i ustanovama** (27,0%).

U okviru **2035** poseta institucijama, 131 poseta (6,4%) je bila instituciji koja je po saznanju škole bila **prijavljena na sajtu PO za članstvo u klubu 500+**. Od toga, 53 su bile posete preduzeću, 21 organizaciji / ustanovi i 57 školi. Pozitivan odgovor na pitanje **o članstvu u klubu 500+** su davale MOŠ značajno češće nego BOŠ (20,6% naspram 6,5%; $p < 0,05$), a škole iz 5. i 6. kruga značajno ređe nego škole iz 1. i 2. kruga i iz Beograda (4,0% naspram 9,7% i 10,4%; $p < 0,05$).

U okviru **2035** poseta institucijama, 225 posete (11,1%) su bile institucijama sa kojima je škola **potpisala sporazum o saradnji**. Od toga je bilo 94 (41,8%) poseta preduzećima, 68 (30,2%) poseta organizacijama / ustanovama i 36 (28,0%) poseta školama.

Značajno su češće potpisale sporazum MOŠ nego BOŠ (22,7% naspram 9,2% poseta, $p < 0,001$), škole iz Beograda od škola iz regiona (22,7% naspram 9,2% poseta, $p < 0,01$), a u okviru regiona škole iz 1. i 2. kruga od ostalih krugova (16,6% naspram 8,5% i 9,0%, $p < 0,01$).

U skoro svim posetama je realizovano raspitivanje (98,6%) i susreti sa predstavnicima zanimanja (91,1%, Tabela 5). Nešto ređe je zastupljeno praćenje predstavnika zanimanja na poslu (62,5%), znatno ređe isprobavanje zanimanja (30,5%), praćenje starijeg vršnjaka na

praksi (24,6%) i isprobavanje zanimanja atipičnih za pol učenika/učenica aktivnosti (18,2%). Praksa u preduzeću od najmanje 7 dana je se realizovala u 6 poseta (0,3%)!

Tabela 5. Učestalost različitih aktivnosti učenika/ca tokom poseta

Vrste aktivnosti učenika/ca tokom posete	N (broj poseta)	% (od ukupnog broja poseta)
Raspitivali se	1936	98,6
Susretali se sa predstavnicima zanimanja	1760	91,1
Pratili predstavnike zanimanja na poslu	1168	62,5
Isprobavali zanimanja	558	30,5
Pratili starijeg vršnjaka na praksi	447	24,6
Isprobali zanimanja koja su netipična za svoj pol (u okviru Dana devojčica/Dana dečaka)	327	18,2
Bili na praksi u preduzeću najmanje 7 dana	6	0,3

Učenici/ce MOŠ su značajno češće od učenika/ca BOŠ isprobavali zanimanja netipična za svoj pol (24,9% naspram 16,9%; $p < 0,05$). Na ovoj dimenziji su se pokazali značajno viši rezultati za učenike/ce iz škola 5. i 6. kruga obuke u odnosu na učenike/ce iz škola iz 3. i 4. kruga obuke iz regiona (34,1% naspram 26,3%; $p < 0,05$). Isprobavanje zanimanja koja su netipična za svoj pol je značajno ređe bilo prisutno kod škola iz regiona 3. i 4. kruga nego kod škola iz regiona 5. i 6. kruga i kod beogradskih škola (12,3% naspram 20,8% i 22,7%; $p < 0,05$).

U posetama je učestvovalo ukupno **51280 učenika/ca**, što je 77,2% od ukupnog broja učenika koji su uključeni u PO obuku (Tabela 6). Bilo je prosečno **M=25,22** učenika/ca po poseti organizaciji, preduzeću ili školi. Više od dve trećine (69,7%) od broja učenika/ca koji su bili uključeni u program (vidi Tabelu 2) je bilo uključeno u posete. Od toga je bilo 11094 učenika/ca sedmog razreda, što je 33,0% od njihovog ukupnog broja u projektu, i 40186 učenika/ca osmog razreda, što je čak 112,7% od broja učenika/ca koji su pohađali nastavu iz PO!

Devojčica je bilo ukupno 26792, a dečaka 24488 (Tabela 6). Dok se u ukupnom broju učenika/ca uključenih u program pokazuje podjednaka prisutnost oba pola (Tabela 2), devojčice su bile značajno češće uključene od dečaka u posete u oba razreda (7. razred: 38,3% naspram 33,8%; $p < 0,001$; 7. razred: 118,7% naspram 106,8%; $p < 0,001$).

Tabela 6. Broj učenika/ca u poseti

Razred	Muški pol				Ženski pol				Ukupno		
	N _u	%	N _p	M	N _u	%	N _p	M	N	%	M
7. razred	5235	33,8	624	8,39	5859	38,3	659	8,89	11094	33,0	/
8. razred	19253	106,8	1666	11,56	20933	118,7	1768	11,84	40186	112,7	/
<i>Ukupno</i>	24488	76,1	1666	14,70	26792	81,3	1768	15,15	51280	77,2	25,22

Legenda: N_u – broj učenika; N_p – broj poseta; % - procenat u odnosu na ukupan broj učenika/ca u toj kategoriji; M - prosečan broj učenika/ca po poseti.

Ostale aktivnosti

Školski tim za PO je od ostalih aktivnosti najčešće **organizovao individualno savetovanje učenika/ca** – u skoro svim školama (93,2% škola, Tabela 7). Savetovanje roditelja je takođe relativno često sprovedeno (77,8%). S druge strane, sajam zanimanja i sajam obrazovanja i karijere su škole retko organizovale (13,5% i 13,4%).

MOŠ su značajno češće nego BOŠ organizovale sajam obrazovanja i karijere (30,8% prema 11,6%, $p < 0,05$) i sajam zanimanja (24,6% prema 12,4%, $p < 0,05$). Slično, škole iz Beograda su značajno češće nego škole iz regiona organizovale sajam obrazovanja i karijere (24,2% prema 11,6%, $p < 0,05$) i sajam zanimanja (20,2% prema 12,4%, $p < 0,05$). Poređenje škola iz regiona je pokazalo da su škole iz 1. i 2. kruga značajno češće organizovale sajam zanimanja, nego škole iz 5. i 6. kruga (97,7% prema 89,3%, $p < 0,05$).

Tabela 7. Aktivnosti koje je organizovao školski tim za PO

Vrsta aktivnosti	N	%
Individualno savetovanje učenika	656	93,2
Savetovanje roditelja	548	77,8
Sajam obrazovanja i karijere	95	13,5
Sajam zanimanja	94	13,4
<i>Ukupno</i>	704	100,0

U velikoj većini uključenih škola **učenici/ce se interesuju za edukaciju o PO** (88,5%), dok se za **edukacije o PO interesuje** nešto manje **nastavnika** (70,9%), mada znatno češće u MOŠ nego u BOŠ školama (87,7% prema 69,2%, $p < 0,05$).

U velikom broj škola (81,0%) su se u realizaciju programa **uključile i kolege** koje nisu završile bazičnu obuku za primenu programa PO (petofazni model). Ukupno se pridružilo

3585 kolega koje nisu završile ovu obuku, u proseku $M=6,29$ kolega po školi u kojoj se ovakvo uključivanje desilo. Značajno više kolega je uključeno u MOŠ nego u BOŠ ($M=8,00$ prema $M=6,10$; $F=7,283$, $p<0,01$).

Skoro sve kolege su se uključili u PO program **na osnovu edukacije od strane kolega u školi** (90,3%), a nešto ređe i samostalnom primenom programa na osnovu materijala (72,1%). Nema značajnih razlika između posmatranih grupa škola.

Tabela 8. Promocija PO aktivnosti od strane školskog tima za PO u školi i zajednici

Načini promocije PO aktivnosti u školi i zajednici	N	%
Prezentacija Nastavničkom veću	656	93,2
Prezentacija na roditeljskom sastanku	635	90,2
Prezentacija Školskom odboru	454	64,5
Lifleti/flajeri i poster	414	58,8
Prilozi na web site-u	320	45,5
Akcije u zajednici	226	32,1
Prilozi u školskom časopisu	214	30,4
Nastupi u medijima	191	27,1
Nastupi pred celom školom	141	20,0
<i>Ukupno</i>	<i>704</i>	<i>100,0</i>

Promociju PO aktivnosti u školi i zajednici školski timovi uglavnom ostvaruju u vidu prezentacija Nastavničkom veću (93,2%) i na roditeljskom sastanku (90,2%, Tabela 8). Prezentacija Školskom odboru je realizovana u 64,5% škola, dok promociju putem lifleta/flajera i postera organizuje 58,8% škola. Prilog o PO na web sajtu je realizovan u 45,5% škola, dok se nastupi u medijima, prilozi u školskom časopisu, akcije u zajednici i nastupi pred celom školom javljaju ređe. Ovi podaci su skoro identični podacima iz prošle godine.

Škole MOŠ tipa su znatno aktivnije od BOŠ u ovoj oblasti. One značajno češće sprovode 6 od 9 aktivnosti: priloge na web sajtu (86,2% prema 41,3%), promocije putem lifleta/flajera (78,5% prema 56,8%), nastupe u medijima (73,8% prema 22,4%), akcija u zajednici (64,6% prema 28,8%), priloga u školskom časopisu (47,7% prema 28,6%) i nastupa pred celom školom (40,0% prema 18,0%).

Beogradske škole su značajno češće od škola iz regiona koristile web-site za promociju (58,6% prema 43,3%). Poređenje škola po regionima pokazuje da su škole iz 5. i 6. kruga

imale značajno više prezentacija nastavničkom veću, i na roditeljskom sastanku od škola iz 3. i 4. kruga, i značajno više prezentacija Školskom odboru nego sve ostale posmatrane kategorije. Škole iz 1. i 2. kruga su se isticale u odnosu na druge škole po akcijama u zajednici (značajno češće od ostalih škola iz regiona), priložima na web-site-u (značajno više od škola iz 5. i 6. kruga) i nastupima u medijima (značajno više od škola iz 3. i 4. kruga i iz Beograda).

Tabela 9. Saradnja školskog tima za PO u lokalnoj zajednici

Institucije i organizacije sa kojima saraduju	N	%	MOŠ vs. BOŠ	Bg vs. 2011/12. vs. 2012/13.
Druge srednje škole	625	88,8	/	/
Bazične osnovne škole (BOŠ)	598	84,9	MOŠ> BOŠ	Bg > 2011/12; 2012/13
Ustanove	525	74,6	MOŠ> BOŠ	/
Mentorske osnovne škole (MOŠ)	482	68,5	MOŠ> BOŠ	Bg > 2011/12, 2012/13, 2013/14
Druge osnovne škole	465	66,1	/	/
Preduzeća /privreda	451	64,1	MOŠ> BOŠ	2011/12 > Bg
Nacionalna služba za zapošljavanje	447	63,5	MOŠ> BOŠ	2011/12, 2012/13 > 2013/14
Lokalna samouprava	397	56,4	MOŠ> BOŠ	/
Kancelarija za mlade	285	40,5	MOŠ> BOŠ	Bg > 2012/13.
Mediji	284	40,3	MOŠ> BOŠ	2011/12 > 2012/13, 2013/14, Bg
Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju	239	33,9	MOŠ> BOŠ	2011/12 > 2013/14
Nevladine organizacije	134	19,0	MOŠ> BOŠ	/

Legenda: vs. – poređenje; 2011/12 – škole iz regiona obučene u toj školskoj godini; 2012/13 – škole iz regiona obučene u toj školskoj godini; Bg - beogradske škole.

Školski tim najviše saraduje u lokalnoj zajednici sa srednjim školama (88,8%, Tabela 9). Saradnja je česta i sa bazičnim osnovnim školama (84,9%) i ustanovama (74,6%). Nešto je ređa saradnja sa mentorskim osnovnim školama (68,5%), drugim osnovnim školama (66,1%), preduzećima/privredom (64,1%) i Nacionalnom službom za zapošljavanje (63,5%). Oko polovine škola je uspostavilo saradnju sa lokalnom samoupravom (56,4%), nešto manje sa kancelarijom za mlade i medijima (40,5% i 40,3%). Tek svaka treća škola uspostavlja saradnju sa Regionalnim centrom za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju (RC), dok sa NVO sektorom saraduje najmanji procenat škola (19,0%).

MOŠ škole su značajno češće od BOŠ uspostavile saradnju sa 10 od 12 navedenih subjekata - sa svima osim sa osnovnim i srednjim školama. Beogradske škole su znatno ređe od druge tri

grupe saradivale sa preduzećima/privredom i medijima, dok su značajno češće saradivale sa BOŠ, MOŠ i kancelarijom za mlade.

Poređenje škola iz regiona po krugovima pokazuje da su škole iz 1. i 2. kruga češće saradivale sa Regionalnim centrom za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju (značajno češće od škola iz 5. i 6. kruga) i sa medijima (značajno češće od svih ostalih posmatranih grupa). Škole iz 5. i 6. kruga su značajno ređe od ostalih škola iz regiona saradivale sa Nacionalnom službom za zapošljavanje.

Koordinator/član školskog tima za PO u školi je član lokalnog Tima za profesionalnu orijentaciju (TIPO) u 39,9% škola. MOŠ su značajno češće nego BOŠ bile član TIPO (64,6% naspram 37,4%). Nema razlike po krugu obuke i mestu škole.

Kao i prošle godine, koordinatori ili članovi školskog tima za PO koji su članovi TIPO u skoro svim slučajevima **učestvuju** na sastancima TIPO-a (97,9%), a uključuju se i u zajedničke akcije i/ili manifestacije u lokalnoj zajednici u skladu sa PO kalendarom (79,0%), realizaciju PO usluga (67,3%) i razvoj kataloga PO usluga (49,5%).

MOŠ su veoma uključene u rad TIPO i znatno aktivnije od BOŠ u akcijama i/ili manifestacijama u lokalnoj zajednici u skladu sa PO kalendarom (92,9% naspram 76,6%; $p < 0,05$), realizaciji PO usluga (90,5%, naspram 63,2%; $p < 0,05$) i u razvoju kataloga PO usluga (83,3%, naspram 43,5%; $p < 0,05$). Nema značajnih razlika po krugu obuke i mestu OŠ.

Barem jednu PO uslugu za Katalog usluga je definisala 221 škola. To čini 31,4% od ukupnog broja škola koje su odgovorile na upitnik. Ovaj aspekt je značajno češće prisutan kod MOŠ nego BOŠ (86,2 naspram 25,8%, $p < 0,01$). Nema značajnih razlika po krugu obuke i mestu škole.

Od onih koji imaju definisane PO usluge, većina ima definisanu jednu uslugu (67,0%) – kako u MOŠ, tako i u BOŠ, a prosečan broj usluga je $M=1,69$ ($SD=1,08$).

Barem jednu PO uslugu za Katalog usluga je realizovalo 169 školskih timova za PO (18,6%), od toga 76,9% MOŠ i 18,6% BOŠ (razlika značajna na nivou $p < 0,01$). Većina od ovih škola ima jednu realizovanu PO uslugu, bez razlike po tipu škole, a prosečan broj usluga je $M=1,58$ ($SD=1,03$). Nema značajnih razlika po krugu obuke i mestu škole.

Uključenost u sistem

Kao i prošle godine, plan implementacije PO je sastavni deo **Godišnjeg plana rada** za gotovo sve škole (98,4%). On je sastavni deo i je **Razvojnog plana** kod 80,4% škola. MOŠ ovo ostvaruju značajno češće nego BOŠ (čak 90,8% MOŠ naspram 79,3% BOŠ, $p < 0,05$). Nema značajnih razlika po krugu obuke i mestu škole.

Plan implementacije PO je sastavni deo **Školskog programa** za **sedmi razred** kod 78,4% škola, a za **osmi** znatno češće - kod 88,8% njih. Ovaj procenat je znatno veći nego što je bio prošle godine za oba razreda (60,5% za sedmi i 74,2% za osmi razred). U MOŠ školama je ovaj odnos ujednačen, jer je plan implementacije PO deo Školskog programa za sedmi razred u skoro svim MOŠ (93,8%) i u značajno manje BOŠ (58,1%, $p < 0,01$). Nema značajnih razlika po krugu obuke i mestu škole.

Rukovodstvo/uprava 86,2% škola obavezuje tim za PO da stručnim i upravnim organima škole podnosi izveštaje o svojim aktivnostima, što je nešto češće nego prošle godine (kada je to bio slučaj za 79,1% škola). Nema značajnih razlika po krugu obuke i mestu škole.

Tabela 10. Oblasti u kojima su aktivnosti tima za PO sastavni deo samovrednovanja i vrednovanje rada škole

Oblasti	N	%
Podrška učenicima	415	88,4
Školski program i godišnji program rada	352	82,0
Nastava i učenje	202	51,6
Postignuća učenika	180	44,6
Etos	173	43,2
Rukovođenje, organizacija, obezbeđivanje kvaliteta	154	37,1
Resursi	141	35,7
<i>Ukupno</i>	<i>704</i>	<i>100,0</i>

Aktivnosti tima za PO su najčešće sastavni deo **samovrednovanja i vrednovanje rada škole** u oblastima *Podrška učenicima* (88,4%) i *Školski program i godišnji program rada* (82,0%), a zatim i u *Nastavi i učenju* (51,6%) (Tabela 10). Druge oblasti su zastupljene kod između 35,7% i 44,6% škola. MOŠ u skoro svim oblastima, osim *Postignuća učenika*, imaju značajno viši procenat nego BOŠ. Škole iz 1. i 2. kruga imaju značajno češće nego ostale škole iz regiona prisutne oblasti Etos i Resursi, a oblast *Školski program i godišnji program rada* značajno češće od škola iz 5. i 6. kruga.

Određeni broj sati angažovanja članova tima za PO je planiran **u strukturi 40-časovne radne nedelje** u 46,7% škola. Nema značajnih razlika između škola po krugu obuke, tipu i mestu škole.

Aktivnosti članova tima za PO su sastavni deo Godišnjeg plana stručnog usavršavanja škole u čak 80,5% škola. Ovo značajno više karakteriše MOŠ nego BOŠ (90,8% naspram 79,5%, $p<0,05$), i škole iz 5. i 6. kruga nego škole iz 3. i 4. kruga iz regiona (71,6% naspram 57,8%, $p<0,05$). Aktivnosti članova tima za PO su sastavni deo **Godišnjeg ličnog plana stručnog usavršavanja i profesionalnog razvoja** u 68,0% škola. Nema značajnih razlika po krugu obuke, tipu i mestu škole.

Kutak za PO koji služi samo toj nameni postoji u 65,2% škola, značajno češće kod MOŠ nego kod BOŠ (90,8% naspram 62,6%, $p<0,05$). Nema značajnih razlika po krugu obuke, tipu i mestu škole.

Slično prošloj godini, **sredstva za učešće PO tima na manifestacijama** se obezbeđuju u 34,5% škola, značajno češće u MOŠ nego u BOŠ (52,3%, naspram 32,7%; $p<0,05$). Za razliku od prošle godine, nema razlike između škola po mestu škole, a ni po krugu obuke. Slično prošloj godini, **interni školski Pravilnik o nagrađivanju nastavnog osoblja** daje mogućnost nagrađivanja angažovanja članova tima za PO u samo 10,1% škola. Nema značajnih razlika po krugu obuke, tipu i mestu škole.

Škole najčešće nagrađuju **angažovanja učenika/ca u PO** javnim pohvalama (58,8%) i uključivanjem u neke aktivnosti (38,8%), dok zahvalnice ređe (18,6%) a materijalne nagrade retki izuzeci (2,3%). Svi navedeni načini, osim materijalnih nagrada, su značajno zastupljeniji u MOŠ nego u BOŠ školama, slično prošlogodišnjim nalazima (tada MOŠ samo nije imao značajno češće zahvalnice). Beogradske škole značajno češće od škola iz regiona nagrađuje učenike/ce uključivanjem u neke aktivnosti (48,5%, naspram 37,2%; $p<0,05$), dok škole iz 3. i 4. kruga iz regiona značajno ređe daju javne pohvale aktivnim učenicima/cama, nego škole iz 5. i 6. kruga i iz Beograda (44,4%, naspram 66,7% i 62,6%; $p<0,05$).

Izazovi, uspesi i sugestije u realizaciji programa profesionalne orijentacije

Odgovori na otvorena pitanja u Upitniku PO2, koja su se odnosila na izazove, uspehe, unapređenje i održivost Projekta, su bili slični odgovorima iz prošle godine.

Kao i prošle godine, **najčešće su navođeni kao izazovi** organizacija realnih susreta (35,4%), motivacija učenika (23,3%), motivacija ostalih nastavnika i/ili slaba podrška od strane kolektiva (23,1%) i uklapanje po u školski plan i program i/ili vremensko opterećenje (16,9%). Razlozi ovih teškoća su bili isti kao i prošle godine: nezainteresovanost učenika i vremenska zahtevnost pohađanja PO programa, kolege koje nisu prošle bazičnu obuku, nemaju nadoknadu za rad u PO programu, koji je vremenski zahtevan. Organizacija realnih susreta je bila izazovna zbog teškoća u prevozu učenika, nedostatka prilika za susrete (mala, siromašna sredina) i nedostatka podrške privrede.

Najčešće pominjani uspesi programa PO su bili: podrška učenicima (i roditeljima) u donošenju odluke i upoznavanju sa sopstvenim talentima (42,3%), motivisanost i zainteresovanost učenika/ca (21,2%) i realizacija realnih susreta (23,8%), zatim organizovanje i učešće na manifestacijama (11,6%), realizacija velikog broja radionica (10,9%), zadovoljstvo programom PO učenika/ca (11,2%) i roditelja i povezivanje sa njima (9,0%).

Sugestija za unapređenje programa uključuju predloge: da se razvijaju realni susreti i dobije podrška za njihovu realizaciju (10,9%); da se sadržinski poboljša program i učini razumljivijim (9,1%); da se redukuje sadržaj / broj i trajanje radionica (7,0%), da se radi na većoj uključenosti roditelja (2,1%) i da se adaptira programa po potrebama škola i njihovih sredina (1,6%). Sugestije za proširivanje programa su bile kod 11,2% škola i obuhvatale su predloge da se uključe što više nastavnika/ca (8,7%), niži razredi (2,6%), svi učenici/ce, ostale škole (po 0,1%). Ove godine je značajno manje škola dalo sugestije za proširivanje programa, nego prošle godine (18,2% naspram 11,2%, p).

Najčešće **sugestije za održivost programa PO** je obezbeđivanje više *materijalnih sredstava* za program (23,4% škola), pre svega kroz obezbeđivanje materijalnih sredstava za realizaciju programa (15,2%) i kroz materijalnu stimulaciju tima za PO (8,2%). Podjednako često se navodi i *regulisanje statusa programa PO u školi* (22,7% škola). Najčešći predlozi su bolje usklađivanje sa redovnom nastavom tj. uklapanje u postojeći fond časova (9,1% škola), uvođenje PO kao izbornog / fakultativnog predmeta (8,9% škola), zatim kao obaveznog predmeta (3,1%) i određivanje nastavnika koji bi isključivo radio PO (1,6%). Još se često pominje **poboljšanje podrške i saradnje** sa drugim institucijama, organizacijama i školama (kod 17,5% škola): podrška institucija i lokalne zajednice (9,1%), sastanci škola u projektu (2,6%) i saradnja sa ostalim školama (2,0%) i sa srednjim školama (1,7%), uključivanje roditelja (2,1%). Značajna je i podrška ostalih nastavnika i rukovodstva (2,8%).

DISKUSIJA

Brojni podaci o implementaciji Projekta tokom 2013/14. školske godine, koji su prikupljeni upitnikom PO2-2014, daju jasniju sliku o aktivnostima i akterima implementacije. Ovde ćemo izdvojiti one najznačajnije.

Na upitnik je odgovorilo procentualno približno isto škola ove (66,6%) kao i prošle školske godine (68,9%)¹, a značajno više nego prve godine implementacije projekta (53,4%²). Kako je u periodu prikupljanja podataka bio onemogućen rad škola iz poplavljenih područja, dok je mnogim drugim školama otežan rad, smatramo da je odziv zadovoljavajući.

Ove godine je na upitnik odgovorila 131 škola iz 1. i 2. **kruga obuke** (realizovanog 2011/12. šk. g.), što je više od broja škola iz ovog kruga koje su na upitnik odgovorile prošle 2012/13. školske godine (N=104) i nešto više od broja škola iz ovog kruga koje su na upitnik odgovorile prethodne 2011/12. školske godine (N=123). Od škola koje su uključene u projekat školske 2012/13. godine (3. i 4. krug), odgovorilo je njih 276, što je za 23,3% manje od broja škola iz ovog kruga koje su odgovorile na upitnik prošle godine (N=360). Kako je procenat škola u odnosu na ukupan broj škola po krugovima i mestu obuke bio dosta ujednačen za prethodne krugove (1. do 4. krug) i mesto obuke (Beograd vs. region) i bio nešto iznad 50%, opadanje broja škola iz 3. i 4. kruga u odnosu na prethodnu godinu je najverovatnije usled toga što one ove školske godine one nisu više imale veću podršku projektnog tima jer su još uvek u obuci. Naime, najveći odziv se i ove i prošle godine pokazao kod škola koje su tekuće godine bile na obuci i imale najveću pažnju i podršku projektnog tima prilikom implementacije projekta. Ove godine su to bile škole iz 5. i 6. kruga, koje su uključene u projekat tokom 2013/14. školske godine, (N=262, 82,4% od ukupnog broja škola). Ipak, i ove godine se pokazuje da je program PO i dalje aktivan i među školama koje su ove školske godine dobile manju podršku od strane Projekta, što potvrđuje da Program zaista ispunjava potrebe učenika/ca i nastavnog osoblja u školama.

Kao i prošle školske godine, **tim za PO** je osnovan u skoro svim školama (99,6%), sa istom strukturom **članova tima za PO** i gotovo svi timovi su napravili **plan aktivnosti za implementaciju PO**.

---

¹ GIZ BOSS (Hrnčić), *Monitoring i evaluacija projekta, Godišnji izveštaj, avgust 2012. – juni 2013.*

² GIZ BOSS (Hrnčić), *Monitoring i evaluacija projekta, Godišnji izveštaj, avgust 2011. – juni 2012.*

Podaci o **obliku primene** programa PO u školama su gotovo identični onima dobijenim prošle godine, s tim što je značajno povećan broj oblika primene koji se istovremeno pojavljuju ($M=2,62$, $SD=1,041$ naspram $M=2,26$, $SD=1,024$; $p<0,001$) i što je ove školske godine popularnija primena programa u okviru slobodnih aktivnosti učenika/ca (44,5% naspram 35,5%, $p<0,01$).

Podatak o procentu škola u kojima se uči profesionalna orijentacija (petofazni model) potrebno je sagledati u svetlu opšteg projektnog indikatora 1, koji glasi: *u najmanje 85% škola se profesionalna orijentacija uči u skladu sa petofaznim modelom za učenike završnih razreda osnovne škole*. Kako se u 97,3% škola profesionalna orijentacija uči u skladu sa petofaznim modelom za učenike osmog razreda, a u 82,2% škola za učenike **sedmog** razreda, **potvrđena je prva hipoteza prvog cilja monitoringa i ispunjen opšti projektni indikator 1** u potpunosti za učenike osmog razreda i skoro ispunjen i za učenike sedmog razreda.

Pokazalo se da se **profesionalna orijentacija** uči u skladu sa petofaznim modelom za učenike **sedmog** razreda osnovne škole nešto češće ove nego 2012/13. i 2011/12. školske godine (u 82,2% škola naspram 77,1% i 78,9% škola) ali ova razlika nije statistički značajna. Kod učenika **osmog** razreda rezultati skoro identični u odnosu na prošlu godinu i nešto veći nego školske 2011/12. godine (u 97,3% škola naspram 96,1% i 90,2% škola).

Škole su primenile radionice iz prosečno $M=4,51$ ($SD=0,854$) **modula**, što je skoro identično rezultatima iz prošle školske godine ($M=4,62$ modula, $SD=0,79$). Ipak, svih pet modula je ove, u odnosu na prošlu školsku godinu, realizovano u značajno manjem procentu škola (68,2% škola naspram 75,0%, $p<0,01$). Takođe, četiri modula je ove školske godine imalo značajno manji procenat škola, nego prošle (87,4% naspram 91,8%, $p<0,05$). Dalja analiza pokazuje da je i ove, kao i prošle godine, najmanje bio zastupljen modul *Odluka*, koji je ove godine bio značajno manje zastupljen nego prošle godine (74,0% naspram prošlogodišnjih 80,1%, $p<0,05$). Sa druge strane, ovaj modul značajno je češće realizovan nego prve godine implementacije projekta (74,0% naspram 63,4% tokom 2011/12, $p<0,05$).

Prosečan **broj učenika/ca** sedmog i osmog razreda koji su učestvovali u obuci (po školi) je ove školske godine sličan onom iz prošle godine i značajno veći u osmom nego u sedmom razredu. I ove, kao i prošle i pretpošle školske godine, u program PO je bio uključen značajno veći broj učenika/ca **osmog nego sedmog razreda**. Moduli su značajno češće realizovani za učenike **osmog** nego za učenike **sedmog** razreda, pri čemu je najveća razlika kod modula „Odluka“, koji se primenjuje tek kod dve petine škola.

Radionice PO (petofazni model) za **roditelje učenika/ca sedmog razreda** su podjednako često održane u školama i ove i prošle školske godine, dok su radionice PO za **roditelje učenika/ca osmog razreda** održane nešto češće 2013/14. nego 2012/13 školske godine (50,4% naspram 45,1%; $p < 0,10$). Kao i prošle godine, procenat škola koje su održale radionice za roditelje i broj ovih radionica po školi je bio značajno veći za roditelje osmog, nego sedmog razreda. Za razliku od 2012/13 školske godine, ove godine je prisustvovalo značajno više roditelja sedmog razreda ($M=33,20$, $SD=31,765$ naspram $M=28,74$, $SD=20,81$; $p < 0,01$), te je ove godine nije bilo značajne razlike između **broja roditelja** učenika/ca sedmog i učenika/ca osmog razreda, koji su bili uključeni u radionice. Ovaj podatak sugerira da popularnost ovog programa raste kod roditelja učenika/ca sedmog razreda.

Pokazuje se da se, sa protokom projekta, značajno povećava i tendencija škola da **grupe učenika formiraju** od celog odeljenja, a smanjuje tendencija da formiraju grupe učenika od zainteresovanih učenika/ca u jednom razredu. Dok su 2011/12. školske godine grupe učenika/ca za obuku za PO bile formirane od celog odeljenja u 58,5% škola, 2012/13. je to bilo slučaj u 68,0% škola, a 2013/14., a 2013/14, u čak 80,4% njih. Sa druge strane, značajno se smanjuje procenat škola koje formiraju grupe učenika od zainteresovanih učenika/ca u jednom razredu: 2011/12. školske godine u 50,4% škola, 2012/13 školske godine – u 33,0% škola, a 2013/14. školske godine – u 25,6% škola. Izgleda da je praktičnost organizacije nastave iz PO za cela odeljenja prevagnula nad specifičnim potrebama učenika za ovom vrstom dodatne nastave.

Modul „**Realni susreti**“ se i ove godine, kao i školske 2012/13., primenjuje u velikoj većini škola. Struktura različitih aktivnosti u okviru realnih susreta je praktično identična kao prethodnih godina: najčešće su posete organizaciji/preduzeću/školi i susreti sa ekspertima na času, a poseta sajmu obrazovanja i karijere, danu otvorenih vrata za PO i sajmu zanimanja se primenjuju kod jedne trećine do jedne polovine škola. U odnosu na školsku 2012/13, pokazuje se značajno manji procenat poseta organizaciji/preduzeću/školi ($p < 0,05$). Međutim, pokazalo se da su ove školske godine škole unele detaljne podatke o barem jednoj poseti organizaciji/preduzeću/školi u značajno većem procentu, nego prošle školske godine. Dok su ove školske godine ove detaljne podatke dale u upitniku 543 škole (77,1%), u 2012/13. školskoj godini od 423 škole koje su odgovorile da su realizovale poseta organizaciji/preduzeću/školi, njih 361 je dalo detaljnije podatke o barem jednoj poseti. Ako se broj 361 uzme kao referentan (što je 70,5% uzorka), ova forma realnih susreta je

realizovana ove školske godine značajno češće nego tokom 2012/13, školske godine (77,1% naspram 70,5% uzorka, $p < 0,01$).

Tabela 11. Zastupljenost različitih aktivnosti u okviru realnih susreta po školskoj godini

Vrsta aktivnosti	Školska 2011/12. g.		Školska 2012/13. g.		Školska 2013/14. g.	
	N	%	N	%	N	%
Poseta organizaciji/preduzeću/školi	96	78,0	423	82,6	543	77,1
Susreti sa ekspertima u školi	90	73,2	406	79,3	550	78,1
Poseta sajmu obrazovanja i karijere	57	46,3	254	49,6	350	49,7
Poseta danu otvorenih vrata za PO	43	35,0	232	45,3	342	48,6
Poseta sajmu zanimanja	35	28,5	164	32,0	238	33,8
<i>Ukupno</i>	<i>124</i>	<i>100,0</i>	<i>512</i>	<i>100,0</i>	<i>704</i>	<i>100,0</i>

Impresivan je rezultat od 2035 poseta, pogotovo što je 1423 poseta bilo institucijama van školskog sistema. Kako je 612 poseta bilo preduzećima, a prosečno je jedna škola imala $M=3,75$ ($SD=2,526$) poseta, potvrđena je druga hipoteza prvog cilja monitoringa i **ispunjen je indikator 3 školske komponente Projekta**, koji glasi: *100 škola uspostavlja saradnju sa 500 preduzeća u realizaciji realnih susreta na osnovu 5-faznog modela.*

U poređenju sa 2012/13. školskom godinom, ove školske godine je dobijen značajno viši prosečan broj sprovedenih poseta po školi ($M=3,75$, $SD=2,526$, $N=2035$ naspram $M=3,51$, $SD=2,52$, $N=1268$, $p < 0,001$) i značajno viši procenat poseta školama (42,9% naspram 37,6%; $p < 0,01$), dok je procenat poseta organizacijama i ustanovama bio značajno niži (27,0% naspram 31,3%; $p < 0,01$), a nije postojala značajna razlika u procentu poseta preduzećima (30,1% naspram 31,1%). Rezultati pokazuju trend rasta poseta.

Ove godine je bio nešto niži procenat poseta institucijama koje su prijavljene na sajtu PO za članstvo u **klubu 500+**, nego prošle godine (6,4%, $N=131$ naspram 8,1%, $N=101$). Impresivno je da je bilo čak 225 posete institucijama sa kojima je potpisan **sporazum o saradnji**, od kojih 94 posete preduzećima. U poređenju sa 2012/13. školskom godinom, za ovu školsku godinu je dobijen skoro isti procenat poseta institucijama sa kojima je potpisan sporazum o saradnji i ista struktura ovih poseta.

Struktura aktivnosti koje su se realizovale u okviru poseta je slična onoj u 2012/13. školskoj godini, s tim što je 2013/14. školske godine bilo značajno češće prisutno isprobavanje zanimanja (26,8%, $p < 0,05$), praćenje starijeg vršnjaka na praksi (30,5% naspram 19,2%,

$p < 0,01$) i isprobavanje zanimanja atipičnih za pol učenika/učenica aktivnosti (18,2% naspram 14,8%, $p < 0,05$).

Impresivan je broj od 51280 učenika/ca koji su bili uključeni u posete. U poređenju sa 2012/13. školskom godinom, ove školske godine je procenat učenika/ca koji su uključene u posete organizaciji, preduzeće ili školi (u odnosu na ukupan broj učenika/ca koji su bili uključeni u program) značajno veći (77,2% naspram 69,7%, $p < 0,001$). Interesantan je podatak da je 112,7% učenika 8. razreda koji su pohađali obuku iz PO bilo u poseti OPŠ, koji pokazuje da su se u posete uključivali i učenici/ce 8. razreda koji inače nisu pohađali nastavu iz PO, što pokazuje koliko je velika njihova potreba za ovom vrstom vanškolske aktivnosti. Slično prošlogodišnjim rezultatima, preko tri puta više učenika/ca osmog razreda bilo uključeno u posete, nego učenika sedmog razreda. Takođe, u posete preduzećima, organizacijama ili školama je bilo uključeno značajno više devojčica, nego dečaka u oba razreda, što sugeriše da postoji veća potreba devojčica da se upoznaju sa različitim zanimanjima.

Prethodni nalazi pokazuju da se tokom celog projekta pokazuje da je interesovanje škola i učenika za obuku učenika **sedmog** razreda u oblasti profesionalne orijentacije značajno niže nego za obuku učenika **osmog** razreda, da se mnogo ređe uključuju u posete nego učenici osmog razreda, da je poslednji modul *Odluka* primereniji potrebama učenika **osmog** nego **sedmog** razreda i da su roditelji učenika **sedmog** razreda bili značajno ređe uključeni u radionice.

Kao i prošle godine, i ostali podaci govore o visokoj uključenosti škola u realizaciju programa PO. Pokazuju se i neke razlike u poređenju sa 2012/13. školskom godinom. Prosečan broj kolega koji su se uključili u obuku za PO a nisu završili bazičnu obuku za primenu programa PO je ove školske godine bio značajno viši nego prethodne ($M=6,29$, $SD=5,072$ naspram $M=5,40$ $SD=4,423$; $p < 0,001$). Značajno se povećala i saradnja sa privredom/preduzećima (64,1% naspram 54,7% škola, $p < 0,001$) i angažovanje škola u lokalnim timovima za profesionalnu orijentaciju (TIPO) je značajno češće nego prošle godine (39,9% naspram 28,5% škola, $p < 0,001$). Ovi podaci pokazuju još jednom da se škola aktivno otvara prema zajednici, ali i da je TIPO zaživeo u svojoj sredini i opravdao svoju funkciju.

U odnosu na prošlu godinu, ove godine značajno veći procenat škola potvrđuje: da je plan implementacije PO sastavni deo **Razvojnog plana** (80,4% naspram 63,1% škola, $p < 0,001$). da su **Aktivnosti članova tima za PO** sastavni deo **Godišnjeg plana stručnog**

usavršavanja škole (80,5% naspram 56,4%; $p < 0,001$) i da je određeni broj sati angažovanja članova tima za PO planiran **u strukturi 40-časovne radne nedelje** (46,7 % naspram 34,8%; $p < 0,001$).

Ove godine se pokazuje povećanje u dve oblasti **samovrednovanja i vrednovanje rada škole**: *Školski program i godišnji program rada* (82,0% naspram 68,8%; $p < 0,001$) i *Nastava i učenje* (tada kod 39,5% škola; $p < 0,001$).

Iako se broj škola koje su definisale barem jednu PO **uslugu** za Katalog usluga povećao za 43,5% u odnosu na prošlu godinu (N=221 prema N=154), a broj škola koje su realizovale barem jednu uslugu se povećao za 85,7% (N=169 prema N=91), procenat škola koje su definisale i realizovale barem jednu uslugu je sličan prošlogodišnjem (18,6% u 2013/14. naspram 17,8% u 2012/13). Ipak, pokazuje se da je koncept usluge zaživeo, jer je skoro trećina škola definisala barem jednu uslugu, a skoro petina ju je i realizovala.

Analiza izazova na koje su škole nailazile tokom implementacije projekta pokazuje da je, u odnosu na prošlu godinu, najviše porastao procenat onih koji imaju teškoće u realizaciji realnih susreta, a smanjio se procenat onih kojim imaju izazove u uklapanju programa PO u školski plan i program i/ili vremensko opterećenje. Analiza uspeha pokazuje velike sličnosti sa prošlogodišnjim nalazima, sa tim što s ove godine pojavljuje nova kategorija, organizovanje i učešće na manifestacijama, prisutna kod 11,6% škola. Ova novina je verovatno efekat razvoja usluga i TIPO, zbog čega se povećao broj manifestacija u oblasti PO i angažovanje škola u njima. Što se tiče sugestija, bile su slične prošlogodišnjim, sa tim što su ove godine značajno ređe nego prošle godine date sugestije vezane za proširivanje programa, (11,2% naspram 18,2%, $p < 0,01$) i za status programa PO u školi (22,7% naspram 38,7%, $p < 0,01$).

Poređenje BOŠ i MOŠ

Na upitnik je odgovorio značajno veći procenat MOŠ (od ukupnog broja MOŠ) nego BOŠ. MOŠ su i u brojnim projektnim aktivnostima pokazale bolje rezultate od BOŠ. Kao i prošle godine, značajno češće su održale radionice za učenike/ce sedmog razreda, uključile su u Projekat značajno više učenika/ca i sedmog i osmog razreda, održale značajno više radionica za učenike/ce i sedmog i osmog razreda, češće su osnovale vršnjački tim, češće održale radionice za roditelje učenika/ca sedmog i osmog razreda (mada, za razliku od prošle godine, na njima nije bilo više učesnika). Kao i prošle godine, realizovale su značajno veći broj

modula nego BOŠ, i značajno češće primenile module „Realni susreti“, ali su ove godine i značajno češće realizovali modul „Odluka“. Za razliku od prošle godine, kada su organizovale značajno veći broj radionica u svim modulima, ove godine je ova razlika bila samo u modulu *Realni susreti*. Kao i prošle godine, značajno su češće realizovale posete sajmu obrazovanja i karijere i značajno su češće organizovale posete organizaciji/preduzeću/školi (OPŠ). Za razliku od prošle godine, češće su realizovali i susrete sa ekspertima u školi, dok nije bilo razlike u broju poseta danu otvorenih vrata za PO i sajmu zanimanja. Za razliku od prošle godine imale su više poseta OPŠ koje su uključene u klub 500+. Kao i prošle godine, imale su više poseta OPŠ sa kojima su potpisale sporazum o saradnji, a učenici/ce MOŠ su značajno češće isprobavali zanimanja netipična za svoj pol. Kao i prošle godine, MOŠ su značajno češće nego BOŠ organizovale sajam obrazovanja i karijere, ali su ove godine češće organizovale i sajam zanimanja.

Kao i prošle godine, MOŠ su češće **sarađivale i sa školom i sa zajednicom**. Kao i prošle godine, značajno više kolega koje nisu završile ovu obuku je uključeno u MOŠ nego u BOŠ. Za razliku od prošle godine, ove godine se nastavnici više interesuje za edukaciju o PO u MOŠ nego u BOŠ. Slično prošlogodišnjim rezultatima, značajno su češće od BOŠ sprovodile 6 od ukupno 9 promotivnih aktivnosti, s tim što su MOŠ ove godine bile aktivnije u promociji preko školskog časopisa. Slično kao prošle godine, MOŠ škole su značajno češće od BOŠ uspostavile saradnju sa 10 od 12 navedenih subjekata u lokalnoj zajednici, s tim što su MOŠ ove godine češće sarađivale sa drugim MOŠ. Kao i prošle godine, MOŠ su značajno češće bile član TIPO, i bile aktivnije u njegovom radu, s tim što su ove godine, za razliku od prošle, MOŠ bile aktivnije od BOŠ i u akcijama i/ili manifestacijama u lokalnoj zajednici u skladu sa PO kalendarom.

Kao i prošle godine, daleko više MOŠ nego BOŠ je imalo barem jednu PO uslugu za Katalog usluga i realizovalo je, pri čemu su MOŠ su ove godine značajno češće nego prošle godine realizovale barem jednu uslugu (76,9% naspram 51,7%).

I ove godine su MOŠ više nego BOŠ **uključile program PO u školu kao sistem**. Kao i prošle godine, plan implementacije PO je češće deo Školskog programa za sedmi razred. Ove godine je po prvi put češće u MOŠ nego u BOŠ plan implementacije PO sastavni deo Razvojnog plana MOŠ nego BOŠ. U odnosu na oblasti samovrednovanja i vrednovanje rada škole, MOŠ u skoro svim oblastima osim Postignuća učenika, imaju značajno više rezultate nego BOŠ, za razliku od prošle godine, kada su MOŠ imale značajno više rezultate od BOŠ samo u oblasti Resursa. Za razliku od prošle godine, ove godine su u MOŠ značajno češće

nego u BOŠ aktivnosti članova tima za PO uključene u Godišnji plan stručnog usavršavanja škole i organizovan je Kutak za PO, koji služi samo toj nameni. Za razliku od prošle godine, ove godine nema razlike po tipu škole u procentu škola u kojima je određen broj sati angažovanja članova tima za PO planiran je u strukturi 40-časovne radne nedelje. Kao i prošle godine, MOŠ češće nego BOŠ obezbeđuje sredstva za učešće PO tima na manifestacijama i nagrađuje učenike/ce za angažovanje učenika/ca u PO javnim pohvalama i uključivanjem u neke aktivnosti, sa tim što ove godine više od BOŠ nagrađuje učenike i zahvalnicama.

Dobijene razlike između MOŠ u BOŠ su brojnije nego u školskoj 2012/13. godini, kada su opet bile brojnije nego u školskoj 2011/12. Rezultati sugerišu da MOŠ i dalje nastavljaju da se razvijaju kao lideri u regionalnom razvoju programa PO, preuzimajući sve više odgovornosti u razvoju programa PO u školama i lokalnoj zajednici.

Dobijeni rezultati pokazuju da postoje razlike između škola po krugu obuke i mestu škole (Beograd vs. region), te je time potvrđena hipoteza vezana za drugi cilj monitoringa.

Poređenje škola po godini ulaska u projekt i mestu škole

Pokazale su se brojne razlike između posmatrane četiri grupe: škola iz regiona koje su uključene u Projekat tokom 2011/2012. šk. g. (škole iz 1. i 2. kruga obuke), škola iz regiona koje su uključene u Projekat tokom 2012/2013. šk. g. (škole iz 3. i 4. kruga obuke), škola iz regiona koje su uključene u Projekat tokom 2013/2014. šk. g., (škole iz 5. i 6. kruga obuke) i škola iz Beograda, koje su uključene u Projekat tokom 2012/2013. šk. g. (Tabela 12).

Pokazuje se da su škole iz Beograda, škole iz regiona koje su uključene u projekat od 2011/12. školske godine (škole iz 1. i 2. kruga obuke) i škole iz regiona koje su uključene u projekat od 2012/13. školske godine (škole iz 5. i 6. kruga obuke) bile najaktivnije u projektu, ali u različitim aspektima. U realizaciji osnovnih projektnih aktivnosti su bile najaktivnije škole iz 5. i 6. kruga i škole iz Beograda. U okviru realnih susreta, beogradske škole su imale i najbolje i najlošije rezultate, jer su sa jedne strane imale najmanje poseta OPŠ, dok su sa druge strane bile najaktivnije u realizaciji i organizaciji sajmovi iz oblasti PO i najčešće imale sporazuma o saradnji sa drugim institucijama. U okviru saradnje, škole iz 1. i 2. kruga su bile najaktivnije u saradnji sa lokalnoj zajednicom, a škole iz 5. i 6. kruga - u saradnji unutar škole (prezentacije Programa PO). Što se tiče uključenosti u sistem, pokazalo se da je ona ravnomerno raspoređena među krugovima.

Tabela 12. Aktivnosti u kojima su se pokazale značajne razlike između posmatranih grupa

<p style="text-align: center;">Beogradske škole</p>	<p><i>Osnovne PO aktivnosti:</i> češće od škola iz regiona formirale grupe učenika od zainteresovanih učenika (a ne od celog odeljenja); uključile više učenika 7. i 8. razreda u programu, nego škole iz regiona; realizovale veći broj radionica PO za roditelje 7. i 8. razreda, nego škole iz regiona, uključile veći broj roditelja učenika 7. i 8. razreda, nego škole iz regiona</p> <p><i>Realni susreti:</i> češće od škola iz regiona realizovale posete i organizovale sajam obrazovanja i karijere i sajam zanimanja; češće od škola iz regiona potpisale sporazum o saradnji</p> <p><i>Saradnja:</i> češće od škola iz regiona koristile web-site za promociju; češće od škola iz regiona saradivale sa BOŠ, MOŠ i kancelarijom za mlade</p> <p><i>Uključenost u sistem:</i> češće od škola iz regiona nagrađivale učenike/ce uključivanjem u neke aktivnosti</p> <hr/> <p><i>Realni susreti:</i> ređe od škola iz regiona realizovale modul „Realni susreti“; ređe od škola iz regiona realizovale posete OPŠ; ređe od škola iz regiona realizovale barem jednu posetu OPŠ</p> <p><i>Saradnja:</i> ređe od škola iz regiona saradivale sa OPŠ</p>
<p style="text-align: center;">Škole iz 1. i 2. kruga, region</p>	<p><i>Osnovne PO aktivnosti:</i> uključile veći broj učenika/ca 7. razreda, nego ostale škole iz regiona; uključile veći broj roditelja učenika 7. i 8. razreda, nego ostale škole iz regiona.</p> <p><i>Realni susreti:</i> češće potpisale sporazum o saradnji, nego ostale škole iz regiona</p> <p><i>Saradnja:</i> češće od ostalih škola iz regiona uključene u akcije u zajednici; češće imale priloge na web-site-u od škola iz 1. i 2. kruga i iz Beograda; češće saradivale sa Regionalnim centrom za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju od škola iz 5. i 6. kruga; češće nastupale u medijima, nego škole iz 3. i 4. kruga i iz Beograda; češće od ostalih grupa saradivale sa medijima</p> <p><i>Uključenost u sistem:</i> češće oblasti <i>Etos i Resursi</i> (oblasti samovrednovanja i vrednovanje rada škole), nego ostale škole iz regiona; češće oblast <i>Školski program i godišnji program rada</i> (oblast samovrednovanja i vrednovanje rada škole), od škola iz 5. i 6. kruga.</p>
<p style="text-align: center;">Škole iz 3. i 4. kruga, region</p>	<p><i>Realni susreti:</i> ređe su učenici/ce isprobavali zanimanja netipična za svoj pol, nego škole iz 5. i 6. kruga i iz Beograda</p> <p><i>Uključenost u sistem:</i> ređe davale javne pohvale aktivnim učenicima/cama, nego škole iz 5. i 6. kruga i iz Beograda</p>
<p style="text-align: center;">Škole iz 5. i 6. kruga, region</p>	<p><i>Osnovne PO aktivnosti:</i> češće od 1. i 2. kruga formirale grupe učenike od celog odeljenja; češće od ostalih grupa održale radionice za PO za učenike/ce sedmog razreda; češće od 1. i 2. kruga održale radionice PO za roditelje učenika/ca sedmog razreda; češće od ostalih grupa održale radionice PO za roditelje učenika/ca osmog razreda; održale veći broj radionica iz modula „Putevi obrazovanja“, nego škole iz 1. i 2. kruga</p> <p><i>Realni susreti:</i> češće su učenici/ce isprobavali zanimanja netipična za svoj pol, nego škole iz 3. i 4. kruga i iz Beograda</p> <p><i>Saradnja:</i> češće od škola iz 3. i 4. kruga održale prezentacije nastavničkom veću i na roditeljskom sastanku; češće od ostalih grupa održale prezentacije Školskom odboru</p> <p><i>Uključenost u sistem:</i> češće su aktivnosti članova tima za PO sastavni deo Godišnjeg plana stručnog usavršavanja škole, nego škole iz 3. i 4. kruga iz regiona; češće sdavale javne pohvale aktivnim učenicima/cama, nego škole iz 3. i 4. kruga i iz Beograda</p> <hr/> <p><i>Realni susreti:</i> ređe realizovale posete institucijama prijavljenim u klub 500+, nego škole iz 1. i 2. kruga i iz Beograda; ređe od ostalih škola realizovale posete sajmovima zanimanja</p> <p><i>Saradnja:</i> ređe imale priloge na web-site-u od škola iz 1. i 2. kruga i iz Beograda</p>

Škole iz 1. i 2. kruga obuke su imale najveći broj učenika 7. razreda u okviru regiona i najveći broj roditelja, što sugeriše da su školama u trećoj godini implementacije postale jasne prednosti uključivanja učenika/ca u obuku za PO tokom obe završne godine, umesto u samo jednoj, i da su roditelji uvideli značaj obrazovanja iz oblasti PO za budućnost njihove dece.

Interesantno je kako se izgubila prošlogodišnja razlika između škola iz regiona koje su uključene u projekat od 2012/13. školske godine (škole iz 3. i 4. kruga obuke) i ostalih škola (škola iz regiona koje su uključene u projekat od 2011/12. školske godine – 1. i 2. krug obuke, i škola iz Beograda koje su uključene u projekat od 2012/13. školske godine). Škole iz regiona uključene u projekat 2012/13. školske godine su te godine prednjačile u većini projektnih aktivnosti, što je i logično jer su tada imale najveću podršku projektnog tima. Ove školske godine one se ni po čemu ne ističu, a u mnogim aspektima su manje aktivne ne samo od škola u Beogradu, već i od škola iz 1. i 2. kruga, od kojih su bile značajno aktivnije prethodne godine. Ove rezultate možemo tumačiti u svetlu toga što su se 2011/12. školske godine u projekat uključivale škole iz regiona koje su bile najmotivisanije za razvoj PO, pa je ta motivacija ostala i dve godine nakon prve implementacije. Sa druge strane, sledeće školske 2012/13. godine su u projekat bile uključene manje zainteresovane škole iz regiona, koje po prestanku aktivne podrške projektnog tima nisu imale toliku unutrašnju motivaciju za nastavak implementacije. Ova razlika u motivaciji po godini implementacije nije postojala u beogradskim školama, koje su uključene u projekat praktično istovremeno (u razmaku od jednog meseca).

Specifičnosti škola iz regiona koje su uključene u projekat od 2013/14. školske godine (5. i 6. krug) su vezane za karakteristike prve godine implementacije projekta. Tada su osnovne projektne aktivnosti u fokusu, kao i prezentacije Programa PO unutar škole što je obavezan deo početka implementacije Programa PO u školi. Kako su 2013/14. U projekat uključene uglavnom najnedostupnije škole, nije za čuditi što su imale slabiju saradnju sa institucijama i ređe posete sajmovima iz oblasti PO nego ostale škole.

Specifičnosti škola iz Beograda su uglavnom poklapaju sa onima dobijenim školske 2012/13. One su odraz resursa karakteristične za veliki grad: većeg broja učenika u razredima i u školi, veće kompjuterske pismenosti i dostupnijeg interneta, dostupnijih sajmova iz oblasti PO, veće teritorijalne povezanosti i pristupačnosti BOŠ i MOŠ, veće uključenosti beogradskih kancelarija za mlade u projekat i veće zainteresovanosti roditelja za obrazovanje svoje dece. Ipak, imale su manje aktivnosti u okviru realnih susreta vezanih za posete OPŠ, mada su češće potpisali sporazum o saradnji institucijama i mada u Beogradu ima znatno veći izbor institucija sa kojima se mogu realizovati realni susreti, negu u mnogim mestima u regionu. Moguće da je ovaj rezultat odraz veće otuđenosti u velikom gradu, gde se ljudi manje i poznaju i međusobno podržavaju, pa saradnja sa drugim institucijama nije toliko olakšana

ličnim poznanstvima, kao što je to slučaj u manjim mestima, i postoji veća potreba za formalizacijom saradnje, kao što je potpisivanje sporazuma o saradnji.

Dobijeni rezultati pokazuju da postoje razlike između škola iz regiona koje su se uključile u projekat u prvoj (2011/12.), drugoj (2012/13.) i trećoj (2013/14.) godini implementacije, kao da postoje razlike između škola iz regiona i škola iz Beograda, te su time potvrđene hipoteze vezane za treći cilj monitoringa.

ZAKLJUČAK

Cilj prikupljanja i analize podataka o implementaciji programa Profesionalne orijentacije (petofazni model) iz većine osnovnih škola u Srbiji koje su uključene u projekat je ispunjen. Praćenje implementacije Projekta elektronskih upitnikom PO2 u 704 od ukupno 1061 osnovne škole je pokazalo da su ispunjena oba projektna indikatora koja se odnose na ovu oblast.

Opšti projektni indikator 1 glasi: *U najmanje 85% škola profesionalna orijentacija se uči u skladu sa petofaznim modelom za učenike završnih razreda osnovne škole.* Profesionalna orijentacija u skladu sa petofaznim modelom se tokom školske 2013/14. godine **učila** u skoro svim osnovnim školama. Učenici/ce sedmog razreda su je pohađali u 82,2% osnovnih škola, a učenici/ce osmog razreda u 97,3% škola. **Opšti projektni indikator 1 je u potpunosti ispunjen za osme razrede i skoro sasvim ispunjen za sedme razrede.**

Posetama institucijama je obuhvaćeno **51280 učenika/ca**, što je 77,2% od ukupnog broja učenika koji su uključeni u PO obuku. Ove godine su se uključivali i učenici 8. razreda koji inače nisu pohađali nastavu iz PO, što pokazuje koliko je velika njihova potreba za ovom vrstom vanškolske aktivnosti. Tokom školske 2013/14. godine 543 škola je realizovalo 2035 posete (prosečno 3,75 poseta), od toga je bilo 1423 poseta institucijama van školskog sistema (612 poseta preduzećima i 550 poseta ustanovama i organizacijama).

Indikator 3 školske komponente Projekta glasi: *100 škola uspostavlja saradnju sa 500 preduzeća u realizaciji realnih susreta na osnovu 5-faznog modela.* Kako je 543 škola realizovalo 2035 poseta organizacijama (prosečno $M=3,75$ poseta; $SD=2,526$), a od toga 612 poseta preduzećima, **indikator 3 školske komponente Projekta je u potpunosti ispunjen.**

Podaci pokazuju da se nastavlja prošlogodišnji trend povećanja ne samo broja škola u kojima se program implementira, već i njihove uključenosti u realizaciju programa PO (petofazni model). Pokazuje se znatno povećana saradnja školskog tima za PO sa ostalima akterima i u školi i van nje: sa roditeljima učenika/ca, kolegama, timovima za profesionalnu orijentaciju, privredom/preduzećima i drugim akterima u realizaciji poseta učenika. Škole se sve više otvaraju ka lokalnoj zajednici, što je direktan efekat ovog projekta. Realizacija realnih susreta postaje integralni deo rada većine škola, koje sada razvijaju oblike realnih susreta koji su najizazovniji za sprovođenje (praćenje vršnjaka na praksi, isprobavanje prakse, isprobavanje rodno atipičnih zanimanja). Povećano angažovanje škola u lokalnim timovima za profesionalnu orijentaciju sugerise da je TIPO zaživeo u svojoj sredini i opravdao svoju funkciju. Program PO (petofazni model) značajno češće nego prethodnih godina integrisan u školsku regulativu (Razvojni plan, Godišnji plan stručnog usavršavanja škole, struktura 40-časovne radne nedelje, oblasti samovrednovanja i vrednovanje rada škole). Koncept usluga za PO je zaživeo, jer je skoro trećina škola definisala barem jednu uslugu, a skoro petina ju je i realizovala. Međutim, pokazuje se da je svih pet modula realizovano u značajno manjem procentu škola u odnosu na prošlu školsku godinu, i da je modul *Odluka* bio značajno manje zastupljen. Ovaj rezultat ukazuje da je potrebno dalje podsticati primenu modula Odluka, koji je ključan za uspešno završavanje petofaznog modela obuke za PO.

Potvrdila se i pretpostavka da postoje razlike između škola MOŠ i BOŠ tipa zbog razlike u ulogama, koje imaju u projektu, kao i podrške i obaveza koje su za te uloge vezane. Razlike dobijene između MOŠ u BOŠ tokom 2013/14. školske godine su brojnije nego tokom školske 2012/13. godine, kada su opet bile brojnije nego tokom školske 2011/12. godine. Rezultati sugerisu da MOŠ i dalje nastavljaju da se razvijaju kao lideri u regionalnom razvoju programa PO, preuzimajući sve više odgovornosti u razvoju programa PO u školama i lokalnoj zajednici.

Dobijeni rezultati pokazuju da postoje razlike između škola iz regiona koje su se uključile u projekat i imale obuku iz PO (petofazni model) tokom prve (2011/12., 1. i 2. krug obuke), druge (2012/13., 3. i 4. krug obuke) i treće (2013/14., 5. i 6. krug obuke) godine implementacije. Takođe, postoje razlike između škola iz regiona i škola iz Beograda. Obe hipoteze vezane za treći cilj monitoringa su time potvrđene. U realizaciji osnovnih projektnih aktivnosti su bile najaktivnije škole iz 5. i 6. kruga i škole iz Beograda. U okviru realnih susreta, beogradske škole su imale i najbolje i najgore rezultate u poređenju sa školama iz regiona, jer su sa jedne strane imale najmanje poseta OPŠ, dok su sa druge strane bile

najaktivnije u realizaciji i organizaciji sajмова iz oblasti PO i najčešće imale sporazuma o saradnji sa drugim institucijama. U okviru saradnje, škole iz 1. i 2. kruga su bile najaktivnije u saradnji sa lokalnoj zajednicom, a škole iz 5. i 6. kruga - u saradnji unutar škole. Škole iz 3. i 4. kruga obuke su bile najmanje aktivne u 2013/14. školskoj godini.

Poređenje rezultata po polu i razredu učenika/ca daje interesantne nalaze. Pokazuje se da su devojčice više uključene u posete OPŠ od dečaka i u sedmom i u osmom razredu. Interesovanje škola, učenika i roditelja za obuku učenika sedmog razreda u oblasti profesionalne orijentacije je po brojnim pokazateljima značajno niže nego za obuku učenika osmog razreda. Pokazuje se i da je poslednji modul *Odluka* primereniji potrebama učenika osmog nego sedmog razreda.

Nalazi pokazuju da Projekat zaista odgovora na potrebe korisnika, da je postao sastavni deo većine škola i da je postigao da se škole otvore prema zajednici i aktivno umreže sa mnogim akterima. Pokazuje se i da je potrebno dalje podsticati realizaciju modula *Odluka*, koji nije dovoljno zastupljen u programu PO (petofazni model) u osnovnim školama.

EVALUACIJA AKTIVNOSTI LOKALNIH TIMOVA ZA PROFESIONALNU ORIJENTACIJU

Funkcija lokalnog tima za profesionalnu orijentaciju (TIPO) i njegovog rukovodioca/teljke (RuTIPO) su uvedene u Projekat školske 2012/13. godine. TIPO okuplja ključne aktere u oblasti PO u lokalnoj zajednici. Zadatak rukovodioca/teljke TIPO je da u svojoj sredini unapredi program profesionalne orijentacije mladih kroz formiranje TIPO, promociju programa PO, umrežavanje aktera, koordinaciju i planiranje PO aktivnosti i izgradnju kapacitete aktera za optimalnu implementaciju programa PO.

Cilj ovog dela monitoringa i evaluacije je procena rada lokalnih timova za profesionalnu orijentaciju u odnosu na prethodnu školsku godinu i planiranje održivosti postignutih rezultata.

Postupak. Na kraju projektnog ciklusa 2013/14. šk. g., dana 13. juna 2014.g., organizovana je *evaluativna radionica za RuTIPO*, koja je imala nekoliko ciljeva, od kojih je jedan bio samoevaluacija uspeha i izazova RuTIPO u realizaciji svojih zadataka (Prilog 5).

Uzorak. Svi RuTIPO su pozvani da dobrovoljno učestvuju u radionici. Od ukupno 29 RuTIPO, u radionici je učestvovalo njih 10 (34,5%), svi ženskog pola.

Rezultati. Radionica je bila posvećena promenama koje su se dogodile tokom školske 2013/14. godine u poređenju sa prošlom godinom. u odnosu na prethodnu projektnu godinu. RuTIPO su izuzetno ravnomerno učestvovali u diskusiji, pokazujući međusobno poštovanje i razumevanje.

Uspesi. RuTIPO su procenili da je u odnosu na prošlu godinu bila usklađenija saradnja sa rukovodstvom projekta, obuhvatniji i brži protok informacija i veća participacija RuTIPO u projektnom planiranju. Tokom školske 2013/14. godine se davao poseban značaj ulozi RuTIPO u projektu i njihovi zadaci su se pojasnili. U tom kontekstu, RuTIPO su visoko ocenili zadovoljstvo efektima svoga rada na skali od 1 do 10 (10 je najviša ocena) sa prosečnom ocenom $M=9,00$, koja je nešto viša nego prošle godine, kada je bila $M=8,71$. Tokom diskusije na radionici je bio primetan kvalitativni napredak RuTIPO u smislu njihovih povećanih kapaciteta za sagledavanje i kritičku procenu složene situacije na lokalnu, kao i za usklađivanje i umrežavanje.

Po proceni RuTIPO, umrežavanje škola sa akterima u lokalnoj zajednici je postalo normalna pojava, a realni susreti su pre pravilo nego izuzetak. Neke BOŠ su po aktivnostima i uspesima bile kao MOŠ. Vidljivost projekta u školama je povećana u odnosu na prošlu godinu. Evaluatori eksternog vrednovanja rada škole su prepoznali škole koje rade PO program, a jedna škola je dobila Svetosavsku nagradu, zahvaljujući između ostalog i aktivnostima vezanim za projekat GIZ BOSS.

Izazovi. Učesnici radionice su naveli brojne izazove za održivost i dalji razvoj profesionalne orijentacije u Srbiji, koji se mogu svrstati u pet nivoa. U odnosu na svaki nivo su se otvorila ključna pitanja vezana za dalji razvoj profesionalne orijentacije.

- *Izazovi na nivou lokalne zajednice.* Ključna pitanja: Kako maksimalno razvijati ključne resurse - TIPO i kancelarije za mlade? Kako razviti mrežu i očuvati je? Kako postići da TiPO bude u svim opštinama?
- *Izazovi na nivou škole.* Ključna pitanja: Koje je mesto MOŠ u daljem razvoju? Kako uticati na formulisanje Pravilnika za model škole? Koje je uloga model škole – da li uključuje mentorske sastanke, obuke, TIPO sastanke, specijalizaciju? Kako da cela škola bude posvećena PO, kako obezbediti holistički pristup (nivo škole)?
- *Izazovi na nivou nastavnika.* Ključna pitanja: Kako nastaviti stručno usavršavanje nastavnika u oblasti PO? Kako definisati strukturu radnog vremena tako da se uključe i PO aktivnosti? Kako podsticati karijeru nastavnika preko PO? Kako postići da kvalitetan nastavnik postane karijerni savetnik u školi /Školskoj upravi / Zavodu za unapređenje obrazovanja i vaspitanja (ZUOV)?
- *Izazovi na nivou odnosa nastavnik - učenik.* Ključna pitanja su: Kako postići transfer metoda programa PO u redovnu nastavu (ogledni časovi)? Kako razviti i održati PO usluge, realne susrete, Informativni sistem profesionalne orijentacije (POIS)? Da li postići ciljeve kroz predmetni pristup? Kako postići da neki dan/i u školskom kalendaru nastave na nivou škole bude/u određen/i za PO, kada se rade svi elementi programa?
- *Izazovi na nivou učenika.* Ključna pitanja su: Kako razvijati i održati PO usluge koje su potrebne učenicima? Kako razvijati generalne i specifične veštine i kompetencije učenika koje ih kvalifikuju za donošenje odluke o zanimanju? Kako postići da rezultat primene programa bude donošenje informisane odluke o budućem zanimanju/obrazovanju?

Učesnici su evaluativne radionice bili veoma aktivni i kreativni u razmeni ideja, komentara, uvažavanja i poštovanju, kao i u nalaženju rešenja za predstojeće izazove. Produkovani su brojni kreativni odgovori na ova pitanja, koja su prikazana u Prilogu 5.

Prosečna ocena zadovoljstva učesnika radionicom na skali od 1 do 10 (10 je najviša ocena), je bila $M=9,85$, što je nešto više nego prošle godine, kada je prosečna ocena bila $M=9,35$. Izgleda da je ovakav način radioničarskog rada odgovarao učesnicima.

Zaključak. *Cilj* ovog dela monitoringa i evaluacije je procena rada lokalnih timova za profesionalnu orijentaciju u odnosu na prethodnu školsku godinu i planiranje održivosti postignutih rezultata. TIPO je ove godine bio centrala institucija za dalji razvoj projekta. Značaj TIPO u postizanju izuzetnih projektnih rezultata u umrežavanju škola sa drugim akterima u lokalnoj zajednici i u razvoju i realizaciji usluga iz oblasti PO se može videti i u izveštaju o rezultatima upitnika PO2-2014, gde se pokazuje da se angažovanje škola u lokalnim timovima za profesionalnu orijentaciju povećalo u odnosu na prethodnu školsku godinu, da se škole sve više otvaraju ka lokalnoj zajednici kako odmiče implementacija projekta i da se povećava broj škola koje razvijaju usluge za PO, tako da ih je ove školske godine bilo u skoro trećini škola.

RuTIPO su nastavili da kreativno realizuju svoje aktivnosti, a ove godine su bili usklađeniji sa saradnicima i efikasniji u sprovođenju zadataka. Impresivno je koliko su sazreli kao lideri u razvoju profesionalne orijentacije i povezivanju ključnih aktera u lokalnoj zajednici.

Visoka ocena evaluativne radionice, koja daje dosta prostora angažovanju i razmeni između učesnika, ponovo pokazuje da ovakav način rada odgovara aktivnim i kreativnim učesnicima kakvi su RuTIPO.

VRŠNJAČKA EVALUACIJA

Cilj vršnjačke evaluacije aktivnosti PO u školskoj komponenti programa je da kolege iz drugih škola i institucija, koji su dobro upoznate sa aktivnostima školskog tima za PO u školi i na lokalnu, daju procenu kvaliteta ovih aktivnosti. Ovaj način procene daje novu dimenziju evaluaciji jer podstiče razmenu i podršku među kolegama i njihovo umrežavanje.

Vršnjačka evaluacija u 2013/14. šk. g. je obuhvatala dva načina procene: vršnjačku procenu usluga PO u školskoj komponenti i vršnjačku procenu primera dobre prakse programa PO u osnovnim škola od strane rukovodioca lokalnih timova za profesionalnu orijentaciju (RuTIPO).

Ovim vršnjačkim evaluacijama su prethodile:

- vršnjačke evaluacije realizovane 2011/12. šk. g., kada je od 40 škola, za njih 34 (85,0%) procenjeno od strane partnerske škole, a na elektronskom upitniku, da je kvalitet realizacije petofaznog programa obuke vrlo dobar ili odličan;
- vršnjačke evaluacije realizovane 2012/13. šk. g., kada je izvršena: evaluacija 18 usluga iz oblasti profesionalne orijentacije (realizovanih od strane 17 škola i jednog RuTIPO-a) od strane kolega iz drugih škola koje su te usluge koristili, koji su kvalitet svih ovih usluga procenili kao najmanje vrlo dobar; evaluacija 13 primera dobre prakse u osnovnim školama od strane rukovodioca/teljki Tima za profesionalnu orijentaciju (u daljem tekstu TIPO), koji su kvalitet svih primera procenili kao najmanje vrlo dobar; kao i evaluacije primera dobre prakse TIPO od strane rukovodilaca drugih TIPO-a, koji su kvalitet 9 od 12 njih procenili kao najmanje dobar u situacij ograničenog izbora. Za sve ove primere su kolege dali sugestije za njihovo unapređenje.

VRŠNJAČKA EVALUACIJA USLUGA PO

Cilj ovog dela monitoringa i evaluacije je analiza vršnjačke evaluacije usluga PO je analiza vršnjačke evaluacije usluga osnovnih škola, realizovanih radi povećanje kvaliteta

profesionalne orijentacije kod školske dece, a koja je data od strane korisnika ovih usluga iz drugih institucija.

Instrument procene. I ove godine je za skupljane podataka promenjen *EUSI - Upitnik za evaluacija PO usluga*, koji je pripremljen u svrhe evaluacije usluge iz oblasti PO od strane njenih korisnika (Prilog 6). Sastoji se od 5 pitanja. Prvo pitanje se odnosi na procenu usluge na 6 aspekata: zanimljivost, korisnost za profesionalnu orijentaciju, razvijanje praktičnih veština korisnika, razvijanje znanja korisnika, aktivno uključivanje korisnika i primenljivost na druge aspekte života i rada. Aspekti su procenjivani na petostepenoj skali Likertovog tipa (1 – nizak nivo zadovoljstva; 5 – visok nivo zadovoljstv). Ostala pitanja su bila: 2) *Da li biste nešto promenili u usluzi?* Ako je odgovor *DA*, šta?, 3) *Šta je bilo posebno dobro?*, 4) *Da li biste prijatelju/ci preporučili ovu uslugu?* i 5) *Sugestije i komentari*. Pružalac usluge je trebalo da upiše u *REUSI - Formu za izveštavanje o realizaciji i evaluaciji PO* (Prilog 7) prosečnu ocenu na svim aspektima i ukupno, kao i procenat tačnih odgovora na pitanja 2), 4) i 5).

Postupak prikupljanja podataka. Realizatorima svih usluga iz oblasti PO je preporučeno od strane Projektnog tima da zadaju *EUSI* svim korisnicima na kraju svake realizacije usluge i da dobijene rezultate sumiraju u *REUSI* i pošalju elektronskom poštom GIZ BOSS timu. Popunjeni upitnici *REUSI* su skupljani tokom cele 2013/14. školske godine.

Uzorak. Uslovi za ulazak u uzorak za vršnjačku evaluaciju su bili: a) da je usluga realizovana tokom 2013/14. školske godine, od avgusta 2013. do juna 2014. godine; b) da je autor i pružalac ili jedan od pružalaca usluge osnovna škola uključena u Projekat; c) da je realizacija usluge dokumentovana popunjenim upitnikom *REUSI*; d) da većina korisnika prikazane usluge nije zaposlena u školi koja je pružalac usluga, niti su učenici te škole, niti su njihovi roditelji.

Uzorak. Tokom 2013/14. školske godine prikupljen je 41 upitnik za realizaciju usluga *REUSI*, koji su poslale 23 osnovne škole (Prilog 5, Tabela 13). Od toga je bilo 22 MOŠ i jedna BOŠ. Škole MOŠ tipa su bile ravnomerno raspoređene po vremenu kada su postale MOŠ, izuzev pilot škola: sedam tokom 2011/12. školske godine (iz prvog kruga i drugog kruga obuke), šest na jesen 2012. (iz trećeg i četvrtog kruga obuke) i pet na proleće 2013. godine (BOŠ koje su aprila 2013. postale MOŠ). Što se tiče pilot škola, sve četiri koje su uključene u implementaciju Projekta su realizovale barem jednu uslugu tokom 2013/14. školske godine.

Škole su pružile ukupno 34 različite usluge, koje je koristio ukupno 1431 korisnik. Od toga je za 33 različite usluge jedini pružalac bila osnovna škola, dok je za jednu uslugu pružalac bila osnovna škola sa još dve institucije. Škola BOŠ tipa je pružila jednu uslugu, a škole MOŠ tipa njih 33. Najčešće (N=16 od 23 škole, MOŠ: N=15, BOŠ: N=1) je jedna škola pružila po jednu (različitu) uslugu. Više različitih usluga je realizovalo sedam MOŠ: pet MOŠ je ostvarilo po dve usluge, jedna - tri usluge i jedna - pet usluga. Najčešće je jedna škola pružila istu uslugu samo jedanput (N=30 od 34 različite usluge, MOŠ: N=29, BOŠ: N=1), dok su četiri škole MOŠ tipa pružile istu uslugu više puta: dve škole po dva puta, jedna škola tri puta i jedna škola četiri puta.

Od ukupno 41 realizacije usluga, korisnici 21 realizacije su bili nastavnici/ce i učenici/ce iste škole, te nisu ušli u uzorak.. Konačan uzorak je činilo 20 realizacija ukupno 16 različitih usluga sprovedenih od strane 11 škola, a čiji su korisnici bile kolege iz drugih ustanova i institucija. Na upitnik EUS1 je odgovorilo ukupno 500 korisnika. Za 16 realizacija usluga je bila prikazana struktura korisnika po polu, gde je procenat korisnika ženskog pola bio 73,7%.

Rezultati. Prosečna ocena 19 realizacija usluga je bila iznad 4,00, dok je jedna dobila nešto nižu prosečnu ocenu: M=3,83 (Prilog 8, Tabela 14). Kao i prošle godine, ukupna prosečna ocena na svim aspektima je bila odlična - M=4,66. Kao i prošle godine, na pitanje da li bi prijatelju/ci preporučili ovu uslugu je dobijeno 98,6% pozitivnih odgovora. Sugestije za promene u usluzi su naznačene za šest realizacija, ove naznake je dalo od 0,1% do 15,0% korisnika. Četiri realizacije usluge su dobile ostale sugestije za njihovo unapređenje. Predlozi za unapređenje usluge su naznačeni za ukupno devet realizacija, u formi sugestija za promene i/ili u formi sugestija za unapređenje.

Kvalitet profesionalne orijentacije (koji uključuje procesnu i aktivnu orijentaciju) 20 vršnjačkih evaluacija i 20 realizacija ukupno 16 usluga, a koje su imale za cilj povećanje kvaliteta profesionalne orijentacije kod školske dece, procenjen je od strane njihovih korisnika kao najmanje dobar, dok su za njih devet naznačeni predlozi za unapređenje.

VRŠNJAČKA EVALUACIJA PRIMERA DOBRE PRAKSE

Cilj ovog dela monitoringa i evaluacije je analiza evaluacije primera dobre prakse osnovnih škola, realizovanih radi povećanje kvaliteta profesionalne orijentacije kod školske dece, a

koja je data od strane rukovodioca/teljki Tima za profesionalnu orijentaciju (u daljem tekstu RuTIPO).

Instrument procene. *EDP1 - Evaluacioni list primera dobre prakse u osnovnim školama* (Prilog 9) je pripremljen u svrhe prikupljanja i evaluacije predloga za primere dobre prakse iz oblasti PO u osnovnim školama. Prve tri stavke se odnose na opis aktivnosti osnovne škole iz oblasti PO, koje RuTIPO procenjuje kao izuzetno uspešne u jednoj ili više oblasti u okviru Projekta, tj. smatra ga primerom dobre prakse. Navedeni primer dobre prakse se zatim procenjuje na 11 aspekata: zanimljivost, kreativnost, korisnost za profesionalnu orijentaciju, razvijanje praktičnih veština učesnika/korisnika, razvijanje znanja učesnika/ korisnika, aktivno uključivanje učesnika/korisnika, obuhvatnost u odnosu na broj uključenih učesnika/ korisnika, obuhvatnost u odnosu na broj akcija i inicijativa, obuhvatnost u odnosu na broj uključenih partnera u školskoj komponenti, obuhvatnost u odnosu na broj uključenih partnera u vanškolskoj komponenti i primenljivost na druge aspekte života i rada. Aspekti se ocenjuju na petostepenoj skali Likertovog tipa (1 – nizak nivo zadovoljstva; 5 – visok nivo zadovoljstva). Sledeće pitanje je na osnovu čega se daje procena, odgovara se zaokruživanjem jednog ili više od 4 navedena odgovora ili upisivanjem nekog odgovora koji nije naveden. Poslednja stavka upitnika se odnosi na sugestije i komentare.

Postupak prikupljanja podataka. Svi RuTIPO koji su u njoj učestvovali u evaluativnoj radionici 13. juna 2014. su zamoljeni da popune evaluacioni list EDP1 za jedan do dva primera dobre prakse osnovnih škola sa kojima saraduju u realizaciji programa PO, a koje nisu škole u kojima oni sami rade.

Uzorak. Od 29 RuTIPO, u radionici je učestvovalo njih 10 (34,5%), koji su popunili ukupno 15 upitnika EDP1. Odgovori su mogli da budu uključeni u konačan uzorak ako je: a) odgovoreno na sva pitanja u upitniku EDP1, osim pitanja o sugestijama i komentarima, i b) ako je procena primera dobre prakse data u EDP1 zasnovana na ličnom kontaktu RuTIPO-a sa aktivnostima školskog tima za PO. Uslove je ispunjavalo 12 od 15 popunjenih upitnika EDP1, dok jedan upitnik nije sadržavao odgovore na sva pitanja, a u dva upitnika je procena primera dobre prakse data samo na osnovu izveštaja, bez ličnog kontakta sa aktivnostima.

Tabela 15. Aritmetičke sredine ocena aspekata primera dobre prakse

<i>Aspekti primera dobre prakse</i>	M
a. Zanimljivost	5,00
b. Kreativnost	4,92
c. Korisnost za profesionalnu orijentaciju	4,83

d. Razvijanje praktičnih veština učesnika /korisnika	4,50
e. Razvijanje znanja učesnika /korisnika	4,58
f. Aktivno uključivanje učesnika /korisnika	4,92
g. Obuhvatnost u odnosu na broj uključenih učesnika/korisnika	4,67
h. Obuhvatnost u odnosu na broj akcija i inicijativa	4,75
i. Obuhvatnost u odnosu na broj uključenih partnera u školskoj komponenti	4,67
j. Obuhvatnost u odnosu na broj uključenih partnera u vanškolskoj komponenti	4,67
k. Primenljivost na druge aspekte života i rada	4,75

Rezultati. Svi primeri dobre prakse su dobili visoke prosečne ocene od M=4,45 do M=5,00 (Prilog 10). Kvalitet profesionalne orijentacije je za sve primere procenjen kao barem dobar na svih od 11 pokazatelja. Prosečne ocene po aspektima su takođe visoke, od M=4,50 do M=5,00 (Tabela 15). RuTIPO su na četiri primera dali svoje sugestije za unapređenje.

Kvalitet 12 od ukupno 12 primera dobre prakse, koji su imali za cilj povećanje kvaliteta profesionalne orijentacije kod školske dece, evaluiran je od strane RuTIPO na upitniku EDP1 kao najmanje dobar. U četiri vršnjačke evaluacije su naznačeni predlozi za unapređenje.

ZAKLJUČAK

Analizirana je vršnjačka evaluacija korisnika 20 realizacija ukupno 16 usluga koje je realizovalo ukupno 11 osnovnih škola, a koje su imale za cilj povećanje kvaliteta profesionalne orijentacije kod školske dece. Pokazalo se da je kvalitet profesionalne orijentacije (koji uključuje procesnu i aktivnu orijentaciju) svih 20 realizacija procenjen kao najmanje dobar, dok su za devet usluga naznačeni predlozi za njihovo unapređenje.

Analizirana je i vršnjačka evaluacija 12 primera dobre prakse 12 osnovnih škola, koji su imali za cilj povećanje kvaliteta profesionalne orijentacije kod školske dece. Primere su evaluirali rukovodioci/teljke Tima za profesionalnu orijentaciju, koji/je su procenili kvalitet svih primera (koji uključuje procesnu i aktivnu orijentaciju) kao najmanje vrlo dobar, a za četiri primera su naznačili predloge za njihovo unapređenje.

Analiza svih vršnjačkih evaluacija, prikupljenih od 2011. do 2014. na različite načine, pokazuje se da su sprovedene 115 vršnjačke evaluacije aktivnosti, koje su imale za cilj povećanje kvaliteta profesionalne orijentacije kod školske dece (Tabela 15).

Tabela 15. Vršnjačka evaluacija aktivnosti profesionalne orijentacije od septembra 2011. do 13. juna 2014.

Sk. godina procene	Vrsta	Način procene	Ko procenjuje	Br akcija	Br najmanje dobrih ocena
2011/12	PO aktivnosti	el upitnik	Druge škole u projektu	40	34
2012/13	Ev usluga	upitnik REUS1	Korisnici usluga	18	18
	Ev primera d.p. OS	upitnik EDP1	RuTPO	13	13
	Ev primera d.p. TIPO	Rangiranje primera	drugi RuTPO	12	9
2013/14	Ev usluga	upitnik REUS1	Korisnici usluga	20	20
	Ev primera d.p.OS	upitnik EDP1	RuTPO	12	12
<i>Suma</i>				<i>115</i>	<i>106</i>

Kada se uzme u obzir prethodne vršnjačke evaluacije, dobija se konačna slika ispunjenosti 4 indikatora školske komponente.

Indikator 4 školske komponente glasi: *U 50 od 83 vršnjačke evaluacije koje su sprovedene u školama, kvalitet profesionalne orijentacije (koji uključuje procesnu i aktivnu orijentaciju) je evaluiran najmanje kao dobar i predlozi za unapređenje su naznačeni. U 106 od 115 aktivnosti vršnjačke evaluacije, koje su imale za cilj povećanje kvaliteta profesionalne orijentacije kod školske dece, kvalitet profesionalne orijentacije (koji uključuje procesnu i aktivnu orijentaciju) je evaluiran najmanje kao dobar. Predlozi za unapređenje su naznačeni u 87 od 115 aktivnosti. Indikator 4 školske komponente je ispunjen u potpunosti.*

ZAKLJUČAK

Projekat je bio izuzetno obiman i uspešan, vršeći promenu na nacionalnom nivou i obuhvatajući praktično sve osnovne škole u Srbiji. Svi projektni indikatori, koji se odnose na deo monitoringa i evaluacije koji je ovde prikazan, su ispunjeni. Ostali pokazatelji, koji su bili brojni, pokazali su da su se škole povezale u aktivnoj saradnji sa mnogim institucijama u lokalnoj zajednici i široj zajednici, da su izašle u zajednicu više nego u bilo kom drugom projektu, a da su profesionalci uključeni u projekat proširili svoje kapacitete i međusobno se umrežili. Razvila su se nova rešenja, primenjivale aktivnosti koje su za našu sredinu nove i inovativne. Brojni učenici su obuhvaćeni programom. Mnogo je ljudi dalo svoju energiju, znanje, kreativnost, dobru volju i ljubav da bi se postigli rezultati koji su ovde prikazani. Izuzetno je značajno da se efekti ovog projekta održe i za sledeće generacije i da dovedu do trajne pozitivne promene u ovoj oblasti u Srbiji.

Literatura:

GIZ BOSS (Hrnčić), Monitoring i evaluacija projekta. Godišnji izveštaj, avgust 2012. – juni 2013.

GIZ BOSS (Hrnčić), Monitoring i evaluacija projekta. Godišnji izveštaj, avgust 2011. – juni 2012.

GIZ BOSS (Hrnčić), Monitoring i evaluacija projekta. Polugodišnji izveštaj, avgust – decembar 2011.